

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

**Obraz a stereotyp Romů v týdeníku Respekt
(2009 – 2011)**

Autorka: Zdeňka Trachtová

Vedoucí práce: Phdr. Blanka Soukupová, CSc.

Praha 2012

Bibliografický záznam

TRACHTOVÁ, Zdeňka. *Obraz a stereotyp Romů v týdeníku Respekt (2009 – 2011)*. Praha, 2012. 77 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Rozsah práce: 130 943 znaků

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a všechny prameny a literatura byly řádně citovány. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím, aby byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze, dne 18. května 2012

Zdeňka Trachtová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce Phdr. Blance Soukupové, CSc., za čas, který mi věnovala, za cenné rady a doporučení.

Obsah

OBSAH	1
1. CÍL, VZOREK, METODA	2
1.1 CÍL	2
1.2 VZOREK	4
1.2.1 Charakteristika vzorku	4
1.2.2 Časopis Respekt.....	6
1.2.3 Autoři analyzovaných textů	11
1.3 METODA	12
1.3.1 Výzkumná strategie.....	12
1.3.2 Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat.....	13
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE	14
2.1 KONSTRUKCE MEDIÁLNÍHO OBRAZU A JEHO REPREZENTACE	14
2.2 STEREOTYP A STEREOTYPIZACE	15
2.3 PŘEDSUDKY	19
2.4 VÝZKUMY OBRAZU ROMŮ V MÉDIÍCH.....	20
3. ČESKO-ROMSKÉ VZTAHY VE SVĚTLE VYBRANÝCH TITULŮ ČESKÉ A SLOVENSKÉ LITERATURY	22
3.1. PŮVOD ROMSKÉHO OBYVATELSTVA.....	22
3.2. USAZOVÁNÍ ROMŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH A NÁČRT VÝVOJE ETNIKA DO ZAČÁTKU 20. STOLETÍ.....	23
3.3. MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ A DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA - SNAHA O VYHLAZENÍ ROMŮ	26
3.4. ROMOVÉ PO ROCE 1945.....	28
3.5. OBRODNÝ PROCES NA KONCI ŠEDESÁTÝCH LET	30
3.6. ČESKOSLOVENŠTÍ ROMOVÉ V 70. A 80. LETECH.....	30
3.7. ROMOVÉ PO ROCE 1989.....	31
4. OBRAZ A STEREOTYP ROMSKÉ MENŠINY NA STRÁNKÁCH RESPEKTU	35
4.1 RASISMUS A PROJEVY EXTREMISMU.....	35
4.1.1 Shrnutí hlavních tematizovaných událostí.....	36
4.1.2 Analýza příspěvků.....	38
4.1.3 Přístup Respektu k problematice rasismu.....	43
4.1.4 Obraz Romů v příspěvcích s tematikou rasismu a extremismu.....	44
4.2 SOCIÁLNÍ PROBLEMATIKA	46
4.2.1 Shrnutí sociálních témat.....	47
4.2.2 Analýza příspěvků.....	47
4.2.3 Přístup Respektu k sociální problematice.....	50
4.2.4 Obraz Romů v příspěvcích se sociální tematikou.....	51
4.3 UMĚNÍ S NÁMĚTEM ROMŮ	51
4.3.1 Obraz Romů v příspěvcích s uměleckou tematikou	53
4.4 POZITIVNÍ PŘÍKLADY	53
4.4.1 Obraz Romů v příspěvcích s tematikou pozitivních příkladů.....	55
4.5 ROMSKÁ KULTURA A HISTORIE	56
4.5.1 Obraz Romů v příspěvcích s tematikou romské kultury a historie.....	57
ZÁVĚR	59
POUŽITÁ LITERATURA	62
PŘÍLOHY	67

1. Cíl, vzorek, metoda

1.1 Cíl

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jaký obraz a stereotyp Romů utváří týdeník Respekt. Analyzuji reprezentaci této menšiny v období let 2009 – 2011. Budu také zjišťovat, jakým způsobem Respekt referuje o vztahu české a romské společnosti.

Mediální obraz Romů jsem se rozhodla analyzovat, protože většinová společnost si vytváří obraz o příslušnících etnických menšin především prostřednictvím médií. Ta však podávají obraz, který je determinován filosofií doby, názorovou orientací redakce i marketingovými strategiemi. Mediální obraz je tedy vždy konstruován. „*Médií definovaná podoba sociální reality má tendenci stávat se pro své příjemce realitou par excellence. Proto je důležité vědět, jaké obrazy společnosti, určitých jedinců i skupin média komunikují.*“¹ Ve vztahu k menšinám mohou posilovat nebo bourat zažitá stereotypy, případně vytvářet stereotypy nové.

Týdeník Respekt jsem zvolila, protože se určitým způsobem vymyká obvyklému stereotypnímu zobrazování romské menšiny. Prezentace Romů v českých médiích již byla námětem některých studií². Romská tematika se podle jejich zjištění objevuje především v černých kronikách. Romové často vystupují jako pachatelé trestných činů či asociální jedinci. I v případech, kdy se media snaží podávat spíše pozitivní obraz Romů, užívají přitom stereotypů, kterými předsudky spíše utvrzují. Stavějí na předpokladu, že rasismus české společnosti nemá příčinu v odlišné barvě pleti, ale v asociálním chování, které je Romům jako skupině přisuzováno.

Závěry těchto výzkumů však neplatí pro časopis Respekt. Tento list lze zařadit do části názorového spektra, pro kterou je příznačná umírněnost a liberální orientace. Vycházím z předpokladu, že Respekt se svým přístupem k menšinovým tématům odlišuje.

Atypickým přístupem časopisu Respekt k zobrazování romské menšiny se již v první polovině 90. let zabývala studie Kamily Karhanové. Zkoumala způsob informování o dvou násilných trestných činech, které se odehrály v letech 1991 a 1993 a

¹ Sedláková, Renáta. Mediální konstrukce reality – reprezentace druhých. In FORET, Martin; LAPČÍK, Marek; ORSAG, Petr (eds.). *Média dnes: Reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. s. 158.

² Homoláč (2003), Ondrejovič (2003), Křížková (2007)

skončily smrtí Roma. Analýzou textů zjišťovala, jak jsou tyto události v Respektu konstruovány. Obě události jsou podle ní důsledně podávány jako útoky motivované rasovou nenávisť. Respekt podává především obraz pachatelů a představitelů justice. Romové jsou zobrazováni jako oběti rasově motivovaného násilí (Karhanová, 2003, s. 147).

Práce Karhanové pro mě byla inspirativní, pro současnou podobu Respektu však již není aktuální, protože časopis od té doby prošel řadou formálních i obsahových změn. Změnil se formát i grafická podoba listu, několikrát došlo ke změnám v uspořádání rubrik³, změnilo se vedení, a do jisté míry také redakce.

Při stanovování výzkumných otázek jsem vycházela z předpokladu, že způsob, jakým Respekt píše o událostech spojených s problémy česko-romského soužití, představuje zvláštní případ mediálního diskurzu o Romech, odlišný od podoby převažující v ostatních médiích. Mým cílem je tedy zjistit, jaký obraz a stereotyp Romů týdeník Respekt utváří. Termínem obraz⁴ v této práci míním mediální reprezentaci skutečnosti. Stereotypem rozumím zjednodušenou, zkreslenou představu, kterou si jedinci vytvářejí nebo přebírají o jiných jedincích nebo sociálních skupinách, v tomto případě o etnické skupině. Za účelem analýzy obrazu a stereotypu Romů jsem formulovala následující výzkumné otázky:

Jaká je četnost textů s romskou tematikou? Kolísá pokrytí této tematiky v průběhu analyzovaného období v souvislosti s některými událostmi?

Jaké je tematické pokrytí romské agendy ve sledovaném období? Jaké jsou náměty textů a v jakých souvislostech jsou Romové představováni?

Jakým způsobem časopis referuje o násilných trestných činech páchaných na Romech? V jakých případech jsou tyto činy považovány za rasově motivované?

Odpovídá způsob referování o Romech tomu, jak se týdeník Respekt sám deklaruje?

Jak se výsledky mé analýzy liší od zjištění jiných výzkumů, které se zabývaly obrazem Romů v médiích?

³ V období sledovaném Karhanovou, měl například Respekt rubriku nazvanou *Rasové a etnické problémy*, která později zanikla.

⁴ Pojmy obraz a stereotyp rozeberu podrobněji v teoretické části práce.

1.2 Vzorek

1.2.1 Charakteristika vzorku

Vzorek tvoří všechna čísla týdeníku Respekt, která vyšla v letech 2009 až 2011. Jedná se o 144 čísel časopisu.

V tomto vzorku jsem vyhledala texty, ve kterých je řešena romská tematika - a to jak v případech, kdy je romská problematika hlavním tématem příspěvku, tak i v případech, kdy je zmiňována pouze okrajově. Abych mohla zodpovědět výzkumnou otázku, jaký obraz romské menšiny podává časopis Respekt, bylo totiž nutné zahrnout do výzkumu i okrajové zmínky o příslušnících romského etnika. Z tohoto důvodu jsem zkoumala všechny články, v nichž se alespoň jednou vyskytují pojmy: „Rom“, „Cikán“, „Manuš“, „Aškali“, „Sint“, „Olach“⁵ ve všech gramatických tvarech a jejich odvozeniny. Do vzorku jsem dále zařadila několik článků, v nichž se o Romech nehovoří explicitně, ale tematika se jich úzce týká⁶.

Po důkladném pročení⁷ všech čísel týdeníku Respekt z let 2009 až 2011 bylo vybráno 122 příspěvků. Vytvořila jsem tabulku proměnných, ve které jsem ke každému článku uvedla žánr, stručný obsah, autora a základní proměnné (viz příloha). Žánrově je objem zkoumaných textů poměrně pestrý. Jedná se o 52 zpráv, 21 článků, 12 komentářů, 9 reportáží, 6 rozhovorů, 6 anket, 5 recenzí, 4 editorially, 4 eseje a 3 črty.

Mým záměrem bylo, aby se výzkum vztahoval k současné situaci časopisu Respekt, proto jsem zvolila období od začátku roku 2009 do konce roku 2011. To se jako vhodné jevílo rovněž kvůli událostem, které se v něm odehrály. Jde v první řadě o žhářský útok ve Vítkově, ke kterému došlo v noci z 18. na 19. dubna 2009. Odborníci na extremismus událost hodnotí jako nejradikálnější projev neonacistů zaměřený proti romské menšině.⁸ Okolnosti žhářského útoku, vyšetřování a soud s pachateli byly

⁵ Ve skutečnosti ale nenastal případ, že by v článku byl přítomný pojem „Cikán“, „Manuš“, „Aškali“, „Sint“ nebo „Olach“, aniž by nebyl zároveň přítomný pojem „Rom“.

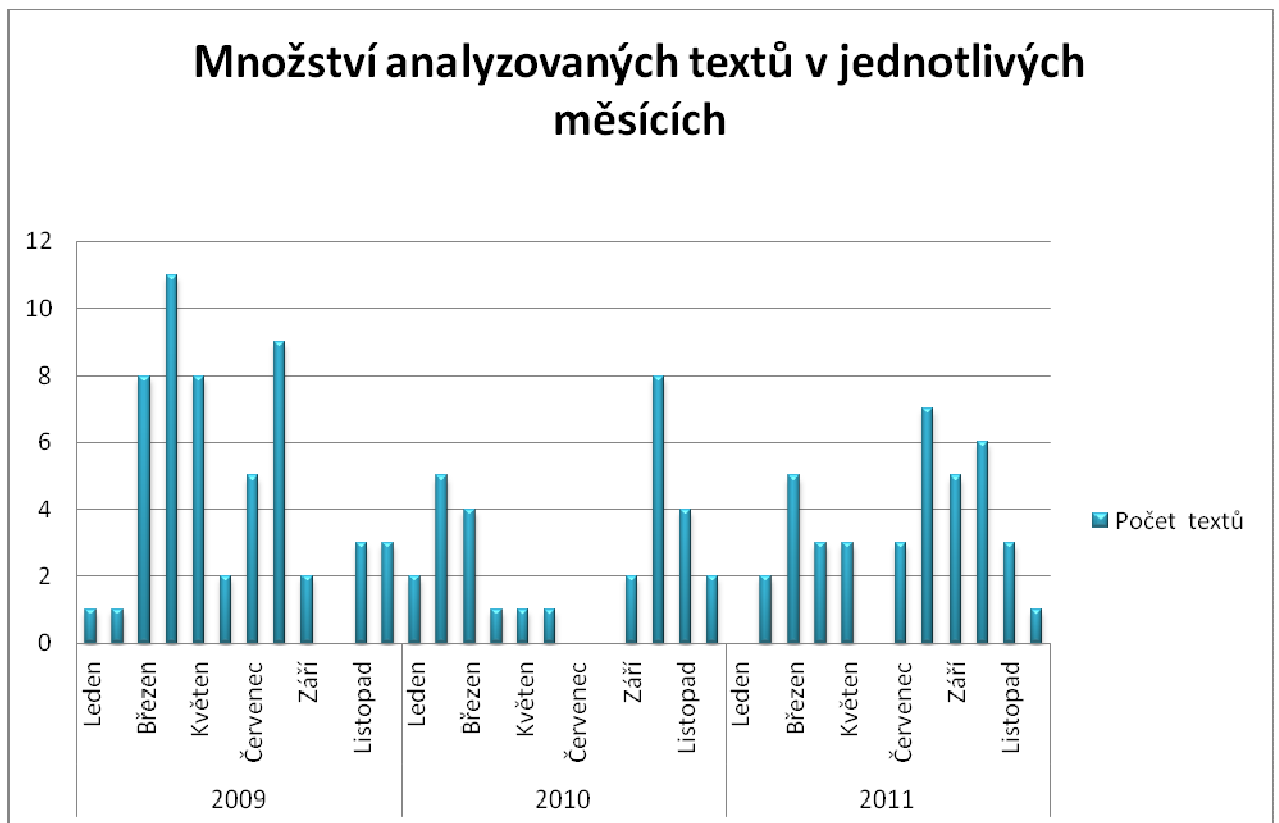
⁶ Ve většině případů se jedná o příspěvky na téma neonacistických pochodů a jiných akcí.

⁷ Nebylo možné využít vyhledávání článků v internetovém archivu časopisu Respekt pomocí zadání hesla Rom, protože vyhledávání nefungovalo bezchybně a databáze často nenalezla všechny příslušné příspěvky. Do zkoumaného vzorku jsem navíc zařadila i články, v nichž se termín „Rom“ nevyskytuje, přestože se romské tematiky úzce dotýkají.

⁸ Podle Františka Valeše, člena předsednictva Českého helsinského výboru byl útok „nejviditelnějším a symbolickým vyvrcholením aktivit neonacistů. Byl to nejvíce radikální projev, ke kterému došlo. Nejvíce radikální byl v následku. V roce 2009 se jednoznačně projevil to, že stát musí reagovat na aktivity neonacistů... Tím nejvýznamnějším podmíněním byl právě žhářský útok ve Vítkově.“ (RAFAELOVÁ,

frekventovaná témata na stránkách Respektu v letech 2009 a 2010, případ byl několikrát připomenut i v roce 2011. V průběhu analyzovaného období došlo k několika dalším méně známým útokům na Romy, jimž týdeník věnoval pozornost. Romská tematika na stránkách Respektu znovu výrazně kulminovala v období od srpna do konce roku 2011 v souvislosti s nepokoji ve Šluknovském výběžku. Ty vypukly poté, co 7. 8. 2011 napadli tři Romové ozbrojení mačetami obsluhu a hosty jednoho z barů v Novém Boru na Českolipsku. V řadě severočeských měst (Nový Bor, Varnsdorf, Rumburk) následovala série demonstrací a pochodů neonacistů, jejich příznivců a odpůrců.

Následující graf ukazuje, jak romská tematika na stránkách Respektu kulminovala v určitých obdobích v souvislosti s některými událostmi.

Z grafu je patrné, že romská tematika není v jednotlivých měsících analyzovaného období zastoupena rovnoměrně. V určitých obdobích výrazně kulminuje. V některých měsících je naopak počet článků nulový.

První výrazný nárůst textů je na jaře 2009. V březnu je výrazným tématem neúspěšný pokus o zrušení Dělnické strany a exekuce sociálních dávek v Chomutově. V dubnu a květnu 2009 je poté nejfrekventovanějším tématem žhářský útok ve Vítkově. V červenci a srpnu 2009 opět vzrůstá počet textů v souvislosti s příjezdem rumunských kočovných Romů do Prahy. Autoři se také vrací k tématu žhářského útoku ve Vítkově, protože byli dopadeni a obviněni žháři.

K dalšímu výraznějšímu nárůstu romské tematiky v Respektu dochází v únoru a březnu 2010. Důvodem je rozpuštění Dělnické strany, soud se žháři z Vítkova a další žhářský útok – tentokrát v ostravské osadě Bedřiška. Následujících šest měsíců je co do počtu článků s romskou tematikou relativně chudých. Teprve v říjnu a listopadu počet textů opět narůstá v souvislosti se závěrem procesu s vítkovskými žháři a s vynesením rozsudku.

V březnu a dubnu 2001 jsou výrazným tématem neonacistické pochody v Novém Bydžově, Brně a dalších městech. Další výrazný nárůst textů nastává v srpnu 2011 v souvislosti s nepokoji na Šluknovsku. Relativně vysoká frekvence textů souvisejících právě s tímto tématem trvá až do listopadu 2011.

1.2.2 Časopis Respekt

Charakterizace Respektu

Týdeník Respekt jsem pro tuto analýzu zvolila, protože se názorovou orientací odlišuje od většiny periodik na českém mediálním trhu. Respekt je společensko-kritický týdeník, který shrnuje a analyzuje politické, ekonomické a kulturní zprávy z České republiky i ze zahraničí. Dlouhodobě se věnuje společensky závažným tématům, jako jsou svoboda a lidská práva, rasismus, ekologie. Podstatnou část listu tvoří politické komentáře. Značný prostor je věnován též kultuře. Respekt se také věnuje investigativní žurnalistice.

V současné době Respekt vychází celobarevně v magazínové podobě a má 81 stran i s obálkou. Cena jednoho čísla je 42 Kč. Časopis je rovněž k dispozici pro předplatitele v internetové verzi na stránce www.respekt.cz. Současným šéfredaktorem je Erik Tabery, který v lednu 2009 vystřídal Martina M. Šimečku. Týdeník Respekt i jeho jednotliví autoři získali řadu prestižních novinářských cen⁹.

⁹ Kompletní seznam cen, které Respekt a jeho autoři získali, je k dispozici na internetových stránkách Respektu www.respekt.cz.

Podle posledních údajů je průměrný prodaný náklad Respektu 32 364 kusů na vydání, odhad čtenosti je 135 000 čtenářů na vydání¹⁰. Většinovým čtenářem je muž (72 %), 69 % čtenářů má minimálně maturitu a 73 % čtenářů je ekonomicky aktivních. Podle průzkumu agentury GfK: „Největší část čtenářů, 38 %, tvoří podle socioekonomické klasifikace ABCDE třídy A a B, tedy vzdělání lidé s nejvyššími příjmy a rozhodovacími pravomocemi.“¹¹

Vznik Respektu

Respekt vytvořili lidé v minulosti seskupení kolem podzemního časopisu Revolver Revue a pozdějšího periodika Sport, kteří několik dní po 17. listopadu začali vydávat Informační servis. Podle historika a publicisty Petra Placáka šlo o první svobodné periodikum (Placák, 1995, s. 136). Mezi jeho zakladateli byli Ivan Lamper, Jan Ruml, Jáchym Topol a další (Končelík, 2010, s. 256). Zpočátku šlo o několikastránkovou „letákovou“ novinu, které vycházely v Nezávislém tiskovém středisku (NTS) v galerii u Řečických. Šéfredaktor Erik Tabery píše, že první číslo Informačního servisu byly „čtyři sešíváčkou scvaknuté papíry, které se množily na cyklostylu a rychle roznášely po Praze a pak šířily dál do revolucí zachváceného Československa.“¹² V počátcích revoluce podle něho přinášely jako jediné nikým necenzurované aktuální zprávy o dění v zemi.

NTS se přestěhovalo do Bolzanovy ulice a na jaře roku 1990 začal vycházet Respekt. V prvním čísle ze 14. března 1990 se redakce deklaruje povahu svého listu: „*IS je produkt revoluce, a budeme-li chtít rozvíjet a vyhranit svůj profil, není zde jiná možnost než svou činnost profesionalizovat. (...) Proč potom Respekt? Respekt je možné projevit a na druhé straně si ho i získat. Projevem respektu však není neutříděné přebírání všech názorů a informací, které máme k dispozici, ale právě pozornost těm, které si svou povahou, pravdivostí a upřímností respekt zasluhují*“¹³

¹⁰ Data Media Projektů z 2. a 3. čtvrtletí roku 2011. Dostupné z WWW: http://www.median.cz/docs/MP_2011_4+1Q_zprava.pdf

¹¹ Respekt nejdynamičtěji rostoucím časopisem. *Časopis Respekt* [online]. Dostupné z WWW: <http://respekt.ihned.cz/tiskove-zpravy/c1-36365410-respekt-nejdynamictěji-rostoucim-casopisem.html>.

¹² TABERY, Erik. In Respekt speciál, 2009, s. 3

¹³ Respekt. 1990, roč. I. č. 1, s. 3.

Prvním šéfredaktorem Respektu byl pozdější ministr vnitra Jan Ruml, kterého ještě v roce 1990 vystřídal Ivan Lamper. Ten v týdeníku působí dodnes jako editor a autor rubriky Minulý týden.

Vývoj týdeníku

Zpočátku vycházel Respekt vždy ve středu. Od roku 1991 až doposud vychází každé pondělí. V květnu 1995 se redakce týdeníku přestěhovala do Sokolské ulice 66 na Praze 2 a o tři roky později pak do Křemencovy ulice 10 v Praze 1.

Po Lamperovi se stal šéfredaktorem v roce 1994 Vladimír Mlynář, pozdější ministr bez portfeje a poté ministr informatiky. Časopis dále vedli Martin Fendrych (1998), Petr Holub (1998-2002), Tomáš Němeček (2003-2005), Marek Švehla (2005-2006), Martin M. Šimecka (2006-2009), a od ledna 2009 Erik Tabery.

Týdeník zpočátku vycházel v černobílém grafickém provedení ve velkém formátu a na novinovém papíru. V září 2007 přešel na časopisecký formát velikosti A4 a zároveň vzrostl počet stran na 68. Fotografie či koláže na obálce byly nahrazeny celostrannými kresbami Pavla Reisenauera, kreslíře který v Respektu působil již od počátku 90. let. Poslední změna podoby proběhla v roce 2009, kdy vzrostl počet stran na nynějších 82 a došlo k několika změnám v organizaci rubrik¹⁴.

Během své existence Respekt několikrát změnil vydavatele a tedy i příjem financí. V určitých obdobích byl časopis finančně zcela závislý na svých vydavatelích. Od počátku se musel vypořádávat se slabými hospodářskými výsledky a byl nucen hledat silného finančního partnera, který by náklady na jeho chod pokryl (Vojtěchovská, Jirák, 2005, s. 49). Po NTS ho roku 1993 začala vydávat společnost RPK, a.s., která však vznikla pouhou transformací družstva NTS. Jejími akcionáři byli výhradně členové bývalého družstva a s jednou výjimkou zaměstnanci Respektu. Respekt v té době prodělal velkou krizi a pokles nákladů. Od února roku 1994 až do října 2007 byla výlučným vydavatelem tohoto periodika společnost R-Press, s.r.o. Zpočátku šlo o společný podnik RPK a společnosti Mafra, která držela těsný většinový podíl. V únoru

¹⁴ Jako jeden z prvních titulů zrušil členění rubrik na domácí a zahraniční a propojil je do rubrik *Politika* a *Společnost*. Zavedl také dva druhy pravidelných profilů. Jeden je *O kom se mluví*, kde se věnuje aktuálním politickým a společenským osobnostem. Dále je to profil *Tvář*, který se věnuje kulturním osobnostem. V kulturní rubrice také vznikl *Kulturní servis*, který upozorňuje na nadcházející události, které stojí za to vidět či slyšet. Vedle nepolitických rubrik jako je *Civilizace* (věnuje se vědě, historii), *Trendy* (zabývá se vším, co je nové a zajímavé), přibyla i rubrika *Technologie*.

roku 1996 se většinovým vlastníkem společnosti R-Pressé stal kníže Karel Schwarzenberg, který v pozdějších letech získal až téměř 100% podíl.

V roce 2006 odkoupil část Schwanzenbergova podílu podnikatel Zdeněk Bakala, který již dříve časopis finančně podporoval. Prodej 55,5% podílu zdůvodnil Schwanzenberg dlouhodobou ztrátovostí listu. Zbylých 44,4 % si ponechal. 27. října roku 2007 společnost R-Pressé, s.r.o., změnila právní formu i název, od té doby působí pod označením Respekt Publishing, a.s. Hned v prvním měsíci po této změně se zvýšil počet prodaných výtisků o zhruba 60 procent ve srovnání s podobným obdobím předcházejícího roku. V září 2007 tak činil prodaný náklad 26 až 27 tisíc výtisků. Podle průzkumu agentury GfK z května 2008 vzrostla čtenost časopisu o 62 %, čímž se stal Respekt nejdynamičtěji rostoucím časopisem¹⁵. Od té doby čtenost i náklad Respektu každým rokem narůstá. V současnosti je odhad čtenosti 135 000 čtenářů na vydání. Prodaný náklad byl při posledním měření 32 364 kusů¹⁶.

Názorový profil Respektu

Během své více než dvacetileté existence Respekt prošel mnoha změnami – personálními, obsahovými, grafickými. Týdeník si však stále udržuje určitou kontinuitu. Agenda Respektu je dlouhodobě nakloněna některým názorovým proudům: je proevropská, ekologická, zdůrazňující hodnoty svobody a lidských práv, tolerantní vůči menšinám.

List sám zdůrazňuje svoji nezávislost. V tiráži každého čísla stojí: „*Respekt je liberální, kritické médium, které věří ve svobodu lidského ducha a nutnost pochybovat při jejím každodenním naplňování.*“¹⁷ Respekt sám se charakterizuje takto: „*Týdeník Respekt si od svého vzniku v roce 1990 udržuje pozici vlivného názorového týdeníku. Na svých stránkách shrnuje a analyzuje nejdůležitější politické, ekonomické a kulturní zprávy z České republiky a ze zahraničí. Dobré jméno Respekt získal zejména díky investigativní a reportážní žurnalistice.*“¹⁸

¹⁵ Respekt nejdynamičtěji rostoucím časopisem. *Časopis Respekt* [online]. Dostupné z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/tiskove-zpravy/c1-36365410-respekt-nejdynamictěji-rostoucim-casopisem.html>>.

¹⁶ http://www.median.cz/docs/MP_2011_4+1Q_zprava.pdf

¹⁷ Text obsažený v tiráži každého čísla.

¹⁸ Martin M. Šimečka v čele Respektu. *Respekt* [online]. Dostupný z WWW: <<http://Respekt.iHNed.cz/tiskove-zpravy/c1-36328260-martin-m-simecka-v-cele-respektu>>.

Mediální historička Barbara Köpplová řadí Respekt mezi menšinové tituly. Je podle ní určen pro vybranou existující skupinu čtenářů s nějak vyhraněnými zájmy či postoji. Tato periodika pak podle ní mají ve společnosti důležitou roli: „*Kolem těchto nízkonákladových titulů – jejichž existenci do jisté míry zajišťuje síla tradice (někdy jednotlivých titulů, více však celé kategorie) – se postupem času vytvořila významná intelektuální čtenářská základna a významně se podílí na pěstování kulturní úroveň společnosti, a to i přesto, že stále bojují o svou ekonomickou existenci.*“¹⁹

Teoretik médií Jan Jiráček vidí Respekt v českém prostředí jako výjimečný typ periodika. Jeho významnou charakteristikou je podle něj důraz na investigativní žurnalistiku. „*Respekt staví na vyhraněném prezentování často ostře formulovaných postojů k mainstreamovému politickému dění a znepokojivém odhalování kauz (...) několikrát ukázal, že tento typ žurnalistiky může být politikům trnem v oku.*“²⁰

Irena Reifová, z Institutu komunikačních studií na FSV UK, píše, že časopis Respekt je „*založen na tvrzení, že se děje něco velmi zvláštního: společnost je proniknutá globální společenskou krizí.*“ Svědčí o tom témata, která nazývá „*fenomény podstatnými ze sociologického hlediska: ekologie, rasismus, nacionalismus, feminismus, kriminalita...*“²¹ Reifová dále popisuje komunikační strategii Respektu jako „*záměrnou nestrategičnost*“, čili „*záměrné rozhodnutí nedoprovázet do mozku čtenářů přednostně nic, což je důsledkem vědomí, že vzhledem ke stavu společnosti nic nemůže být dopravováno do mozku kohokoli přednostně. Základní hodnotou, kterou Respekt uznává, je hledání hodnot. Základním motivem jejich práce je klasické heslo liberalismu: svobodu pro všechny názory, kromě těch, které prosazují likvidaci svobody.*“²²

Historik a publicista Petr Placák v polemickém článku naopak kritizuje objektivitu pěstovanou Respektem jako „*zločinný mravní relativismus – nic není jenom dobré nebo špatné, všechno má své kladné i záporné stránky (...)* Objektivita v Respektu však především znamená nevyjádřit vlastní názor – věci mají mluvit samy za sebe, aniž

¹⁹ Köpplová, Barbara. Marketing a média: Ztracené iluze. In BERÁNEK, Josef; HEKERLOVÁ, Silvie (ed.). *10 let v českých médiích*. Praha : Portál, s. r. o., 2005. s. 83.

²⁰ VOJTĚCHOVSKÁ, Martina, JIRÁK, Jan. České týdeníky dnes: Je důvod k radosti? *Přítomnost*. 2005, s. 49

²¹ REIFOVÁ, Irena. Komunikační strategie Respektu. *S-Obzor*, 1993, č. 4, s. 59.

²² REIFOVÁ, Irena. Komunikační strategie Respektu. *S-Obzor*, 1993, č. 4, s. 60 – 61.

by k nim musel člověk zaujímat nějaké stanovisko (...). To je ve skutečnosti alibismus, nechť nést odpovědnost za vlastní vyjádření.“²³

1.2.3 Autoři analyzovaných textů

Romskou tematikou se v Respektu zabývá řada autorů. Někteří se tematice věnují jen příležitostně či jednorázově. Týdeník má však zároveň úzkou skupinu autorů, věnujících se romské tematice pravidelně. V analyzovaném období se romskou tematikou nejfrekventovaněji zabývali Kateřina Čopjaková, Petr Třešňák a Karolína Ryvolová.

Romistkou v redakci Respektu je Karolína Ryvolová. Vystudovala anglistiku a romistiku na FF UK. Je autorkou řady článků s romskou a angloamerickou tematikou (kromě Respektu také v periodikách Host, Svět literatury, Romano džaniben, Romano vod'i, A2, Roš chodeš). Překládá odbornou literaturu i beletrii z angličtiny i z romštiny. V Respektu se věnuje především romské kultuře.

Redaktorka Kateřina Čopjaková se orientuje na protiromský extremismus a sociální problémy Romů. Je autorkou řady rozsáhlých reportáží s romskou tematikou.

Petr Třešňák píše do Respektu od roku 1995. Předtím pracoval v nevládních environmentálních organizacích. Přispívá především do rubriky *Téma*. Romské problematice se věnuje hlavně v komentářích.

Šéfredaktor Erik Tabery napsal v analyzovaném období tři úvodníky týkající se romské problematiky, vždy v souvislosti s aktuálními událostmi. Dlouhodobě se věnuje především komentářům o domácí politice, ale také dění v zahraničí, zejména v USA a Velké Británii. V roce 2005 se stal zástupcem šéfredaktora a 7. ledna 2009 byl jmenován šéfredaktorem týdeníku Respekt.

Romské tematice se dále příležitostně věnují například bývalý šéfredaktoři Respektu Marek Švehla a Martin M. Šimečka, Hana Čápková – novinářka píšící především do rubriky *Společnost a Politika*, politoložka Bára Procházková, Silvie Lauder – novinářka orientující se především na politiku, investigativní novinář Jaroslav Spurný, novináři Ivana Svobodová a Adam Šůra. O romské tematice také v několika příspěvcích psal spisovatel a publicista Jan Balabán.

²³ PLACÁK, Petr. Národní tisková fronta. *Kritická příloha Revolver Revue*, 1995, č. 1, s. 139.

Patrná je také snaha zprostředkovat romskou tematiku prostřednictvím autorů romského původu. Těch však není mnoho a jedná se přirozeně o romskou elitu (čili nejde o typické představitele romské většiny v Česku). Jednu esej napsala Jana Hejkrliková, která spolupracuje s nevládními organizacemi na projektech začleňování romské komunity do společnosti. V anketních otázkách odpovídá hudebník Gypsy a boxer Stanislav Tišer. Ondřej Nezbeda, který v Respektu spravuje rubriky *Rozhovor* a *Literární recenze*, dělá interview s Helenou Krobotovou – romskou řidičkou kamionu, která žije v Kanadě.

1.3 Metoda

1.3.1 Výzkumná strategie

K zodpovězení výzkumných otázek jsem využila kvalitativní výzkumnou strategii. Tuto strategii jsem zvolila, protože mým cílem bylo získat hlubší vhled do způsobu, jakým časopis Respekt zobrazuje romskou menšinu, porozumět, jaké mechanismy k tomu využívá. Kvalitativní výzkum nabízí mnohem silnější vhled do sociální situace, musí však být redukován na omezený počet proměnných (Disman, 2000, s. 286). Zkoumaný vzorek nebyl příliš rozsáhlý a mohla jsem na něj tedy aplikovat kvalitativní metodu. Kvalitativní výzkum má induktivní povahu, nemohla jsem tedy předem předpokládat konkrétní podobu výsledku své práce. Utvářený obraz získával kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí (Hendl, 2008, s. 48). S tím souvisí flexibilita kvalitativního výzkumu – výzkumné otázky je možné upravovat v průběhu analýzy. Kvalitativní výzkum se snaží o uchopení zkoumaného jevu v jeho proměnlivosti a úplnosti (Komárková, Kašparová, Surynek, 2001, s. 27).

Kvalitativní metoda mi také pomohla vyhnout se větší redukci dat. Předpokládala jsem, že se Respekt přístupem k romské menšině odlišuje od jiných médií, a že tedy bude pravděpodobně třeba hlubšího vhledu. Prosté rozřazení zkoumaných článků do skupin by mi tedy nepomohlo odpovědět na výzkumné otázky. Dalším důvodem pro volbu kvalitativního výzkumu byla snaha vyhnout se předem vnesenému soudu o zkoumaných datech. Jsem si vědoma, že k zajímavým výsledkům by mohla vést i kvantitativní obsahová analýza. Pro potřeby mého výzkumu, bylo však nutné použít kvalitativní strategii. Mým cílem nebylo porovnávat přístup Respektu

s jinými médii a zjišťovat kvantitativní údaje za delší časové období, nýbrž analyzovat současnou podobu psaní Respektu o Romech.

1.3.2 Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat

Výzkum provádím metodou kvalitativní obsahové analýzy. Vycházím z definice Siegfrieda Kracauera, který podává první popis této metody. Kracauer zdůrazňuje, že obsahy jsou zakotveny v „*textuře náznaků a hlubokých smyslů*“ a nelze je od ní oddělovat. V rámci této analýzy se provádí interpretace obsahů, která se zakládá na specifickém předpokladu, že se její přesná podoba explicitně stanoví až v průběhu analýzy (Larsen, 2002, s. 122).

Kvalitativní obsahová analýza zahrnuje celou řadu směrů. V tomto výzkumu využívám koncepci diskurzivní analýzy. Výzkumník pomocí této metody analyzuje konstrukce verzí sociálního dění (Hendl, 2008, s. 267) a analyzují se interpretativní postupy použité v těchto konstrukcích. Diskurzivní analýza předpokládá, že sociální aktéři produkují různé, leč diskurzem omezené reprezentace a interpretace světa.

Diskurzivní analýzu rozpracoval Van Dijk. Podle něho mohou být „*sociální struktury vztaženy k diskursivním strukturám pouze skrze sociální aktéry a jejich myslí: mentální modely ležící mezi ideologií a diskurzem.*“²⁴

Pro analýzu prováděnou v tomto výzkumu jsem uplatnila následující postup: Nejprve jsem důkladně prostudovala všechny texty týkající se romské menšiny. Na základě obsahů objevujících se v tomto materiálu bylo vygenerováno pět kategorií textů. Ty byly opět pročteny a metodou otevřeného kódování k nim byla přiřazována hesla, která vyjadřovala obsah článku. Kódy jsem volila induktivně v průběhu práce s textem a s ohledem na výzkumné otázky. Články byly seřazeny chronologicky podle data publikování do tabulky proměnných (viz příloha). Texty v jednotlivých kategoriích se v některých případech vzájemně obsahově překrývaly, což však nevadí. Kvalitativní přístup totiž dovoluje, aby se sdělení podléhající jedné kategorii objevila i v kategorii jiné. Poznámky mi posloužily na popis kódů a tvořily součást předběžné interpretace analyzovaných dat. Pomocí kvalitativní analýzy jsem se snažila odhalit významy, které do nich byly vloženy použitím různých znaků. Zjišťovala jsem především hlavní motivy, tendence a celkové vyznění zkoumaných textů.

2. Teoretická východiska práce

V této části se budu věnovat teoretickým východiskům svého výzkumu. Vymeším základní pojmy a mediální teorie, o které se budu opírat při analýze. Přiblížím specifika práce s mediálními obsahy. Jelikož v této práci zkoumám obraz a stereotyp Romů, vysvětlím podrobně pojmy konstrukce mediálních obrazů a stereotypů. Poté se zaměřím na teorie předsudků a jejich vztahu k etnickým a národnostním menšinám.

Jedním z cílů této práce je zjistit, zda výsledky analýzy obrazu Romů v týdeníku Respekt odpovídají výsledkům podobných výzkumů, jejichž předmětem byla média obecně nebo přímo časopis Respekt. Proto v další části přiblížím dosavadní výzkumy provedené v této oblasti.

2.1 Konstrukce mediálního obrazu a jeho reprezentace

Média nám nezprostředkovávají jen informace o tom, co se událo ve světě, ale také informace o tom, jak se svět „děje“. Nejsou pouhým prostředníkem, ale „*nabízejí množství neustále se opakujících interpretací našeho života, informují nás o hodnotách, postojích a názorech, které jsou – nebo se díky mediální komunikaci zdají být – sdílené s ostatními*“²⁵

Média tak hrají významnou dlouhodobou roli ve formování myšlenek a jednání tím, že členům společnosti nabízejí možnost přebírat mediální interpretace a prostřednictvím interpersonální komunikace je tvarovat a zakotvovat. Charakteristickou vlastností mediálního diskurzu však je, že předkládá pouze určité prvky reality. Vytváří se tak mediální obrazy, které jsou selektivní, neúplné, náchylné k předpojatosti a nemusí korespondovat se skutečností (McNair, 2004, s. 55).

Pojem obraz se dá definovat jako „*figurativní znázornění osoby, věci nebo události*“, která je „*abstrakcí z čtyřrozměrného časoprostoru do dvou dimenzí plochy*“²⁶ S prvními definicemi tohoto termínu se můžeme setkat již u Platóna, podle kterého obraz sice náleží na stranu zdání, zdání však nemá smyslu bez reality, kterou

²⁴ DIJK, Teun Adrianus van. *Racism and the press*. 1st publ. London: Routledge, 1991, s. 45.

²⁵ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 11.

²⁶ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 169.

zobrazuje (Reifová, 2004, s. 169). V rámci moderních mediálních studií je toto chápání pojmu obraz předstupněm k teoriím reprezentace reality a sociální konstrukce reality.

Vytvářením obrazů reality se zabývali sociologové Peter L. Berger a Thomas Luckmann v jejich stěžejním díle *Sociální konstrukce reality* (1999). Jednou z hlavních tezí autorů je, že „*lidé produkují svůj sociální svět a přitom okamžitě zapomínají, že se jedná o jejich vlastní konstrukt, a chovají se k němu jako k objektivní realitě,*“²⁷ přičemž jedinou svrchovanou realitou je realita každodenního života, která je udržována tím, že je vtělena do rutinních úkonů a opakovaně stvrzována při interakci jedince s ostatními. Berger a Luckmann pohlíží na každodenní život jedince jako na „*neustálé působení konverzačního aparátu, který soustavně udržuje, proměňuje a rekonstruuje jedincovu subjektivní realitu.*“²⁸

V této práci budu tedy termín obraz používat ve smyslu „reprezentace“. V oblasti mediálních studií reprezentace znamená proces, jímž jsou abstraktním ideologickým pojmům dávány konkrétní podoby. Reprezentace sociální skutečnosti médií je především „*zvláštní formou re-reprezentace obecných soudů a představ v podobě konkrétních výjevů či údajů.*“²⁹ Skutečnost se reprezentuje a výsledkem je tedy vždy pouze její určitá verze. „*Původní, nedělená, nereprezentovaná či předznaková skutečnost je však nepřístupná, neuchopitelná a nelze ji ani myslet.*“³⁰

2.2 Stereotyp a stereotypizace

V analytické části práce budu zjišťovat, zda časopis Respekt referuje o romské menšině stereotypizujícím způsobem. Proto pokládám za důležité podrobněji představit pojem stereotypizace.

Stereotyp v obecném významu je: „*velmi stabilní prvek ve vědomí, (...), regulující vnímání a hodnocení určitých skupin jevů, ovlivňující názory, mínění, postoje i chování, (...) předem daná schémata vnímání, uvažování a hodnocení nových jevů. (...) potlačují komplexnost a složitost objektivní skutečnosti, realitu výrazně zjednodušují. Je*

²⁷ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 278.

²⁸ BERGER, Peter Ludwig a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1999, s. 29.

²⁹ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 141.

³⁰ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 212.

*pro ně typické nediferencované, paušální přisuzování určitých vlastností všem členům dané skupiny*³¹

Pojem stereotyp v kontextu sociálních věd jako první užil v roce 1922 Walter Lippmann ve své práci *Public Opinion*. Podle Lippmanna jde o individuální a zejména kolektivní představy, které jsou přirozeně psychickou, myšlenkovou konstrukcí, která se časem stabilizuje. Lippmann byl přesvědčen, že tisk vytváří v našich hlavách „obrazy světa“, iluze, které slouží jako poznatky o skutečnosti, podle nichž upravujeme svoje jednání (Defleur, Ball-Rokeachová 1996, s. 270). Podle Lippmanna stereotypy uspořádávají realitu do snadno pochopitelné podoby a sehrávají roli v tom, jak rozumíme světu a společnosti. Jako zjednodušené reprezentace slouží jako metonymické „zkratky“, které vedou rychlou cestou přímo k významu. *„Tak se vytváří složitá škála představ, jejichž socializační agens tvoří především generační zprostředkování, škola, a stále více pak masová média, jejichž virtuální realita sama je také zprostředkovaným obrazem.*“³²

Stereotypy dodávají zdání přirozenosti vztahům a rozdělení moci ve společnosti. Jsou sociálním produktem – ve většině případů nevycházejí z osobní zkušenosti, nýbrž jsou zprostředkovány sociálním prostředím, a proto projevují značnou odolnost vůči racionální kritice. (Toncrová, Uhlíková, 2001, s. 71) Z toho vyplývá, že stereotypy jsou naučené a zažitě v průběhu života. Stereotypy ve své podstatě nejsou zavrhovatelné. Jsou součástí naší sociální praxe. Přispívají k orientaci ve světě tím, že realitu uspořádávají zjednodušeným způsobem (Köpplová, Jiráček 2003, s. 145).

Stereotypy vysvětluje také Stuart Hall. Uvádí tři rysy procesu stereotypizace: 1. Redukuje osoby na jednoduché, snadno uchopitelné a jasné charakteristiky, zveličuje a zjednodušuje je a takové charakteristiky prezentuje jako fixní, přirozené, neměnné. 2. Pracuje se strategií rozdělení - to znamená, že odděluje normální a akceptovatelné od abnormálního a neakceptovatelného, vše, co je za hranicí normality, vylučuje. „...je součástí udržování sociálního a symbolického řádu. Určuje symbolickou hranici mezi 'normálním' a 'deviantním', 'normálním' a 'patologickým', 'přijatelným' a 'nepřijatelným', mezi 'členy skupiny' a 'outsidery', mezi 'Námi' a 'Nimi'“ (Hall, 1997 s. 258). Z těch, kteří patří mezi „normální“, vytváří jakousi pomyslnou komunitu,

³¹ PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 1229 – 1230.

³² KŘEN, Jan a Eva BROKLOVÁ. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998, s. 8.

„Ostatní“ posílá do symbolického exilu. 3. Stereotypy mají tendenci se vyskytovat tam, kde dochází k nerovnosti moci (Hall, 1997 s. 259).

Berger a Luckmann pojednávají o snadnějším porozumění světu kolem nás. Nemluví však přímo o stereotypu, ale o typizačních schématech, prostřednictvím kterých vnímáme ostatní lidi. V osobním setkání tyto typizace ovlivňují mé chování k druhým a pomáhají mi řídit interakci tváří v tvář. Můžu tak svůj protějšek vnímat jako „Američana“, „podnikatele“ atd. Řadím tak osoby do různých kategorií podle rozpoznatelných znaků - pohlaví, věk, národnost, jazyk (Berger, Luckmann, 1999, s. 39).

Některé rysy chování tak podle Bergera a Luckmanna interpretujeme jako důsledky této typizace. Řadit ostatní do určitých kategorií nám tak pomáhá více rozumět a orientovat se ve světě kolem nás. Typy jsou tady nástroji, které nám pomáhají zjednodušit obrovské množství rozdílných osob na světě do nám pochopitelné podoby. Jak chápeme okolní svět, vysvětluje i kognitivní psychologie. Jádrem věci je v tom, že člověk z okolního světa vybírá podněty jen selektivně a tyto podněty pak vyhodnocuje. Každý člověk jinak, protože do procesu vyhodnocování se promítají naše znalosti, zkušenosti, emoce. To, co vnímám, a to, co si o tom myslím, se pak smísí v jeden akt poznání (Allport 2004, s. 189).

Protože na nás ale působí mnoho podnětů, pracuje lidské myšlení právě v kategoriích - tedy životní zkušenosti řadíme do kategorií. Rychle pak můžeme identifikovat to, co do kategorie spadá. Kategorie nám pomáhají identifikovat nové předměty nebo nové lidi s tím, že od nich očekáváme určitý způsob chování, který bude ve shodě s předem učiněným úsudkem. Kategorie mohou vzniknout na základě toho, co opravdu víme, ale i na základě našich falešných představ či emocionálního zabarvení (Allport 2004, s. 215).

Kategorizace ale není to samé jako stereotypizace. Podle Allporta je stereotyp spíše fixní idea, která kategorii provází. Například kategorie „černocho“ pro nás může být prostě neutrální, na faktech se zakládající, nehodnotící pojem, který se vztahuje pouze k rasovému kmeni. Stereotyp vstupuje na scénu teprve tehdy, kdy prvotní kategorii zatíží „obrazy“ a názory, že černoši jsou muzikální, líní atd. (Allport 2004, s. 216). Stereotypy také mají tendenci setrvávat v čase a mění se jen velmi pomalu.

Pochopení procesu utváření stereotypů je v této práci důležité v souvislosti s vnímáním etnických skupin. Některé sociální skupiny nebo některé typy lidí se stávají předmětem stereotypizace více než jiné. Etnické minority k takovým skupinám patří.

Neznámé osoby zařazeme na základě nějakých atributů do kategorií - například člověka s tmavou pletí zařadíme do kategorie „černocho“. Atributem je zde barva kůže, která je zjevná. Kategorie ale mohou být i iracionální, postaveny na attributech - vlastnostech - nějaké skupiny, které si myslíme, že skupina má, ale důkazy pro to nejsou. Tak přisuzujeme černochoům lenost a neohrabanost, Britům rezervovanost, Židům lstivost (Allport, 2004, s. 195). Podle Allporta slouží stereotyp k ospravedlnění našich antipatií vůči nějaké skupině lidí.

O rozdílu mezi kategoriemi a stereotypy mluví i Michael Pickering. Kategorie jsou potřebné pro uspořádání světa v naší mysli, pro jeho lepší pochopení. I když stereotyp svým způsobem plní funkci jako kategorie - tedy uspořádává svět pro naše lepší pochopení - přesto se liší. A to tím, že navíc vykresluje sociální skupiny jako stejnorodé. Z kontextu vytrhne jen určité rysy, které pak přisuzuje všem, kteří jsou spojeni s danou skupinou (Pickering, 2001, s. 4).

Podle Halla se stereotypy často vyskytují tam, kde dochází k nerovnosti moci. Moc je obvykle směřována proti podřízeným nebo vyloučeným skupinám. Aspektem této moci je etnocentrismus - posuzování norem a hodnot jiné kultury optikou naší vlastní (Hall, 1997, s. 258-9). Stereotypy tedy přispívají k budování bariér mezi majoritní populací a minoritami. Stereotypní uvažování tak může vést i k sociální exkluzi etnika, tedy k „vystrčení“ na okraj společnosti, a to kvůli jejich „jinakosti“. Stereotypní uvažování směrem k etnickým minoritám je nebezpečné, protože překází v jejich integraci do většinové společnosti. Objektem stereotypizování se hlavně stávají ti, kdo jsou odlišní. Pokud média zobrazují minority stereotypním způsobem, posilují tím stereotypní úvahy o těchto minoritách u lidí a tím mohou jejich integraci ještě ztížit. Při prvním setkání s cizími jevy či osobami je nejprve hodnotíme na základě toho, co o nich víme už z jiných zdrojů. Stereotypy se v našem vědomí utváří především rodinnou výchovou, ale i dalšími lidmi z našeho sociálního okolí, přispívají k jejich utváření mohou ale i instituce jako je škola nebo média (Hall, 1997, s. 259).

Postavením etnických skupin v české společnosti se zabývala Moravcová, podle které jsou průvodním jevem současnosti tendence k etnickému ohraničení, namířené proti integraci a asimilaci s českou společností. Zvláště výrazně vystupují v postojích romské populace (Moravcová in Lidé města, 1997, s. 152). Česká společnost je ve svém vnitřním postoji monokulturní. Svou identitu si hájí téměř instinktivně (Moravcová in Lidé města, 1997, s. 153)

Kulturní blízkost jiných etnik vnímají Češi na základě několika faktorů: s ohledem na shodná kulturní východiska, na analogickou civilizační úroveň a postoje ke vzdělání, na projevy životního stylu, na shodná historická východiska. Důležitá je rovněž georegionální příslušnost. Vztah k jednotlivým etnickým skupinám, etnikům a národům však není budován na vnímání kulturní blízkosti, nýbrž na osobních sympatiích či antipatiích. Ty se opírají o autentickou zkušenost kontaktu, zkušenost vlastní i zprostředkovanou a vnímanou jako kolektivní poznání (Moravcová in Lidé města, 1997, s. 154).

Češi dle Moravcové budují své mezietnické postoje na tradovaných stereotypech, na globálním poznání, tedy poznání vnímaném jako kolektivní poznání české společnosti – často zkresleném, nepravdivém, ovlivněném médií a na osobních zkušenostech jednotlivců a skupin (Moravcová in Lidé města, 1997, s. 156).

2.3 Předsudky

Jak již bylo řečeno, stereotyp sám o sobě nemusí být nebezpečný. Problémem ale je, že v sobě často zahrnuje předsudky. V souvislosti se sociálními skupinami nebo jednotlivci se může jednat o předsudky rasové, etnické nebo rodové. To může vést i k jejich marginalizaci - tedy k symbolickému exilu, jak o tom píše Hall (viz výše). *„Právě stereotypním, tedy zjednodušujícím a hodnotícím přístupem k jednotlivcům jako členům nějaké skupiny lze vyvolávat nevraživost, pohrdání a odpor.“*³³

Podrobně o předsudcích pojednává Allport (2004). Podle něj mají všechny definice předsudku dvě základní složky: odkaz na ničím nepodložený úsudek a na citové zabarvení. Zaujatý lze být pro i proti, ale jak zdůrazňuje Allport, etnický předsudek je většinou vždy odmítavý (Allport, 2004, s. 38). Lidská schopnost generalizovat zde hraje důležitou roli. Negativní zkušenost s jedním příslušníkem skupiny (etnikem, cizincem, uprchlíkem) totiž generalizujeme na skupinu celou. Negativní smýšlení o celé skupině tak nemá opodstatnění. Etnický předsudek Allport definuje právě jako antipatii, která vychází z chybné generalizace. Předsudek se pak promítá i do našeho chování k dané skupině. Debata o stereotypech se často točí kolem „bílých“ stereotypů vůči lidem s odlišnou barvou pleti. Je to dáno tím, že kolonialismus, ustanovení otroctví a jiné, vyvolalo představu, že „bílé“ lidé jsou civilizovaní,

³³ MIČIENKA, Marek a Jan JIRÁK. *Základy mediální výchovy*. Praha: Portál, 2007, s. 76.

přirozenými vládci planety, inteligentní, čínorodí. Předmětem rasových stereotypů se v minulosti stali například černoši v Severní Americe (Allport, 2004, s. 41).

Předsudek je podle Velkého sociologického slovníku negativní postoj k určité skupině osob, který má ospravedlnit jejich diskriminaci, a to nikoli na základě jejich osobních vlastností, ale kvůli členství v dané skupině. Je charakterizován názorovou strnulostí a může být spojen s projekcí, kdy na určitou skupinu projektujeme své vlastnosti, s nimiž nejsme spokojeni. Předsudek je určitým zobecněním, podle něž určitá skupina lidí má nižší hodnotu než my sami, a tento postoj je brán jako apriorně daný. Často slouží jako ospravedlnění diskriminace těchto osob. (Petrušek, 1996, s. 875).

Podle Allporta je předsudek odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině. Allport definuje několik stupňů, jak se předsudek může projevit v chování vůči skupině. 1. osočování - jen o předsudcích mluví, 2. vyhýbání se, 3. diskriminace - nežádoucím způsobem rozlišujeme, skupina pak nemá přístup např. do škol, zaměstnání, 4. fyzické napadání, 5. vyhlazování (Allport, 2004, s. 46-7).

Z různých výzkumů zaměřených na stereotypy, které se objevovaly v různých typech médií, se dají vyvodit podobné závěry. Shrnutím se dá říci, že veškeré jevy a skupiny, které se většinou optikou v dané společnosti jeví jako problémové či příznakové a s nimiž se většinová společnost obtížně vyrovnává, jsou v mediálním zpracování často marginalizovány a zřetelně zjednodušovány (Hořavová, 2003, s. 68).

2.4 Výzkumy obrazu Romů v médiích

Mediální diskurz je pro většinu lidí hlavním zdrojem znalostí o etnických minoritách. Podle Van Dijka (2000) totiž většina příjemců nevyhledává alternativní zdroje informací o menšinách ani s nimi nemá každodenní zkušenost. Média se tak velkou měrou mohou podílet na šíření předsudků o menšinách.

Podle Nečase postrádají články a relace o Romech, které publikují média potřebnou míru vyrovnanosti a objektivity. Ve zpravodajství o Romech převládají zprávy, ve kterých se pravidelně zdůrazňuje romský původ pachatelů trestných činů a narušovatelů dobrých sousedských vztahů a nepoukazuje se na příčiny těchto aspektů. Malá pozornost je věnována sociálním problémům romské menšiny a rasovému násilí.

Média tak neprezentují romskou otázku jako obzvlášť aktuální a výsledný obraz Romů je v jejich podání spíše negativní (Nečas, 1999. s. 117). Z tohoto důvodu přibývá prací, které se zabývají stereotypním zobrazováním menšin v různých typech masových médiích. Goral (1998), Nečas (1999), Sedláková (2007), Klusová (2007) a další autoři se shodují v tom, že česká média ve většině případů informují o Romech ve spojitosti s negativními jevy a událostmi.

Jednou z mála publikací, která se zabývá mediální reprezentací romské menšiny je sborník studií *Romové ve středoevropských masmédiích po roce 1989* (Homoláč, Karhanová, Nekvapil, 2003). Autoři těchto studií se snaží zjistit, jak jsou akce Romů nebo akce týkající se Romů v médiích formulovány a jak k této formulaci přispívají sami Romové. Nekvapil a Leuder ukazují na příkladu diskuse o migračním zákonu z roku 1993, že kategorie Rom je v médiích spojována s kriminálními aktivitami, resp. s tím, že Romové jsou příčinou společenského neklidu (Nekvapil, Leuder, 2003, s. 28). Podle Homoláče je referování o trestných činech páchaných na Romech zapojováno do kontextu romské kriminality. Český tisk podle něho kategorizuje Romy. Média pracují s obecnou kategorií Romové mnohem častěji než s konkrétnějšími označeními jedinců nebo rodin. Jako příklad uvádí, že zprávu, kterou vydala ČTK s titulkem *Neznámá skupina osob napadla romskou rodinu*, vydaly jednotlivé deníky s titulkem *Útoky na Romy*, *Přepadení Romů* atd. Dalším Homoláčovým zjištěním je, že média v případech, kdy došlo k násilí spáchanému na Romech, upřednostňují jiné než rasové motivy těchto činů. Homoláč dochází k závěru, že pro jím zkoumané období je charakteristický určitý paradox: *„Na jedné straně se tisk většinou vyhýbal tomu, aby útok označil za rasově motivovaný, a věnoval velkou pozornost jiným motivům, na druhé straně ale téměř neustále pracoval s obecnou, dále nečleněnou kategorií Romové.“*³⁴

Podle Pospíšila bývá při informování o násilných trestných činech proti Romům bývá špatná zkušenost s Romy, kteří páchají trestné činy, nebo se chovají jinak asociálně, uváděna jako příčina skrytého rasismu české společnosti, resp. její lhostejnosti vůči činnosti hnutí skinheads (Pospíšil, Šimáček, Vochocová, 2003, s. 7).

Tématem se také zabývá studie *Cizinci, našinci a média* Martiny Křížkové, která sleduje, jakým způsobem a v jakých souvislostech se v tisku píše o cizincích a příslušnících národnostních, etnických a náboženských menšin a snaží se poukazovat na

³⁴ HOMOLÁČ, Jiří, Kamila KARHANOVÁ a Jiří NEKVAPIL. *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003, s. 78.

jejich zjednodušující či stereotypní zobrazování. Podle Černé je komentářů týkajících se menšinových skupin velmi málo. „*Stále zde zůstává mnoho nevyřčených předpokladů, krátkých spojení a samozřejmých představ, které utvrzují čtenáře v určitém vnímání světa (...) například, že uprchlíci či Romové primárně způsobují problémy atd.*“³⁵

Zobrazování Romů v časopise Respekt v první polovině 90. let se věnovala Kamila Karhanová, která analyzovala způsob, jakým časopis pokryl dvě události násilných trestných činů, které skončily smrtí Roma. Oba případy jsou Respektem podávány jako rasově motivované. Srovnání s jinými médii ukazuje, že tento přístup není samozřejmostí. Podle Karhanové se přístup Respektu k Romům odlišoval od způsobu zobrazování stejných událostí v denním tisku (Karhanová, 2003, s. 146).

3. Česko-romské vztahy ve světle vybraných titulů české a slovenské literatury

V této části podrobněji přiblížím romskou menšinu, která je hlavním předmětem mé analýzy. Zaměřím se na původ Romů, jejich historii na území Čech a Moravy a současné problémy.

3.1. Původ romského obyvatelstva

Dlouho panovalo přesvědčení, že Romové přišli z Egypta. Název „Egypt’ané“ proto tvoří základ pojmenování Romů v různých jazycích: Gyftoi, Gypthoi (řecky), Egyptianos, Gitanos (španělsky) Egyptenarim, Gyptenaeres (holandsky), Egyptoins, Gypsies (anglicky), Fáraó-népe – faraonův lid (v maďarštině), farahúni (ve slovenštině)³⁶ (Mann, 2000, s. 5).

Romové však ve skutečnosti pocházejí z indického subkontinentu. Podle Davidové jde konkrétně o severozápadní a střední Indii (Davidová, 1995, s. 2). Jejich nejbližšími příbuznými byli patrně Domové. Z jejich pojmenování vzniklo změnou

³⁵ KRÍŽKOVÁ, Martina. *Cizinci, našinci a média: mediální analýzy*. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, s. 5.

³⁶ Všechna tato pojmenování byla tedy již tehdy chápána jako hanlivá.

hlásky jméno Romové. Slovo „Rom“ je tedy z etymologického hlediska podstatně starší než pojmenování „Cikán“ (Horváthová, 2002, s. 7).

Život a kultura dnešních indických Domů dosud vykazuje mnoho shodných rysů s kulturou Romů – například se věnují řemeslům, která jsou spjata s romskou tradicí. Horváthová upozorňuje, že předkové Romů nemuseli být vždy jen v postavení nízké a opovrhované sociální vrstvy, ale mohou mít za sebou již dosti dlouhou epochu života na nesrovnatelně důstojnější úrovni (Horváthová, 2002, s. 11).

Migrace probíhala v několika etapách, počínaje hlubokým pravěkem, přes 3. století př. n. l. až po 5. st. n. l. Šlo tedy o dlouhodobý proces (Daniel, 1994, s. 37). Směřovali přes Persii do Arménie, kde se pravděpodobně zdrželi delší dobu a část z nich se zde trvale usadila (Lomové). Ostatní pokračovali přes dnešní Sýrii do Afriky. Odsud směřovali buď do dnešního Řecka nebo přes Gibraltar do Španělska. (Mann, 2000, s. 7) Z řeckého označení „Athinganoi – Atsigános“ v této době vzniklo jedno z nejrozšířenějších pojmenování Romů v Evropě: „Cikán“ (Horváthová, 2002, s. 11).

Romové netvořili jednu skupinu. *„Jako červená nit dějinami Romů se táhne pohled většinové společnosti na romské skupiny jako na jediný a v podstatě homogenní „cikánský“ celek bez ohledu na jeho faktickou diferenciaci.“* (Horváthová, 2002, s. 12) Romové však byli diferencováni do mnoha různých skupin pravděpodobně podle původních indických kast.

Do Evropy Romové přišli nejpozději ve 12. Století, pravděpodobně už dříve, možná již v 9. století. Na delší dobu se zastavili v Řecku, kde dosáhli poměrně dobrého sociálního postavení (Daniel, 1994, s. 37). Do střední Evropy se dostali v 13. století.

3.2. Usazování Romů v českých zemích a náčrt vývoje etnika do začátku 20. století

V různých oblastech českých zemí se pro usazení Romů vytvořily odlišné předpoklady, na Moravě byly podmínky pro usazování Romů lepší než v sousedních Čechách. Tam zůstávali Romové ještě v 19. století neusazení, byli vyhošťováni a za trest posíláni na vojenskou službu do Uher. V oblasti jižní a jihovýchodní Moravy byly položeny základy pro trvalé usazení a integraci romských skupin, které se v dalším období jen prohlubovaly. Nejstarší písemný doklad o příchodu Romů na naše území je záznam v Dalimilově kronice z roku 1242 (Daniel, 1994, s. 39).

Z počátku byli Romové přijímáni s jistou dávkou blahosklonnosti a s pochopením pro kající se hříšníky³⁷. „Až do nastoupení Habsburků na český trůn nemáme dokladů o tom, že by Romové bývali u nás pronásledováni anebo že by jim byl zamezován přístup do českých zemí.“³⁸

Romové se však začali dostávat do konfliktů s okolním obyvatelstvem. „Někdejší shovívavost a snášlivost se vytrácela a byla nahrazena averzí a strachem. Romové přestávali být akceptováni a stávali se naopak čím dál tím méně vítanými a nakonec až nežádoucími.“³⁹ Obrat k horšímu nastává od přelomu 15. a 16. století. Podle katolické církve se nechovají jako poutníci činící křesťanské pokání. Evropští Romové sami sebe pokládali většinou za křesťany, ale pravidelné a důsledné dodržování křesťanského ritu nepovažovali za rozhodující, příliš neuznávali církev samotnou. Ve vztahu k Romům nastává období nedůvěry, která postupně přerůstá v otevřenou represii. Roku 1427 pařížský arcibiskup exkomunikoval Cikány z církve. Začíná tím období vyhánění a pronásledování Romů. Následovala říšská usnesení z let 1497, 1498 a 1500, která obviňovala Romy z vyzvědačství ve prospěch Turků (Nečas, 1999, s. 23).

V 16. století dochází k zesílení protiromské represe. Přibývá protiromských nařízení, jejichž objem a brutalita kulminovaly ve druhé polovině 17. století a začátkem století 18., kdy vznikala cílená represivní legislativa (Nečas, 1999, s. 28). Romové začali být vyháněni z většiny evropských zemí. Změna souvisela mimo jiné s rozvojem sociální a hospodářské struktury těchto zemí a jejich dalším uzavíráním před cizími výrobci. Všeobecná honba na Romy nastala v roce 1697, kdy je císař Leopold I. reskriptem prohlásil za psance, kteří mohou být beztrestně kýmkoli zabiti (Daniel, 1994, s. 84).

K dalšímu zpřísnění dochází za vlády Karla VI., který roku 1717 vydal reskript, kterým zopakoval nařízení svých předchůdců a dále vymezil postihy za poskytování pomoci, úkrytu a potravy pronásledovaným Romům. Majoritní společnost představovala v této době úhlavního nepřítele Romů. „Tak byly položeny základy hluboké nedůvěry mezi většinovou společností a romskou minoritou, tehdy se začaly

³⁷ Podle pověsti romští kováři ukovali hřeby pro Ježíšovo ukřižování, a proto musí jejich potomci činit pokání. (Horváthová, 2002)

³⁸ DANIEL, Bartoloměj. *Dějiny Romů: vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 68.

³⁹ , Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 4., dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 23.

*budovat pevné základy vzájemných patologických vztahů. Za dané situace se také konstituovala romská komunita jako rodovými svazky pevně provázaná skupina, v níž fungují mnohé sociální instituce tak, aby byla soběstačná a na svém okolí nezávislá. Vlastní komunita byla v podstatě jediným důvěryhodným místem, kde Romové mohli nalézt ochranu, pomoc a lásku. Byla jejich domovem na cestách.*⁴⁰

Marie Terezie učinila první pokus skutečně řešit problémy spjaté s Romy. Přistoupila k programu asimilace a usazování Romů. Cílem byla přeměna Romů na řadové rolníky. V tomto duchu pokračoval i její syn Josef II. *„Jejich řešení však vycházelo z předpokladu nutného usazení „cikánů“, osvojení si způsobu života okolního vesnického obyvatelstva a z naprostého potlačení jejich jazyka a specifiky.*⁴¹

Přístup Marie Terezie a Josefa II. však bezpochyby znamenal historický zlom, neboť po dlouhých staletích se s Romy poprvé počítalo jako se skutečnými obyvateli daných území. Situace Romů nebyla tak nesnesitelná jako v předcházející době. Byli osvobozeni od pronásledování a hrdelních trestů (Daniel, 1994, s. 95).

V 19. století byli Romové na území českých zemí trpěni, ale bylo jim zakazováno volně kočovat a pohybovat se po zemi a pokud bylo zjištěno, že se Romové bez dovolení volně potulují, většinou je četníci násilím dopravili do domovských obcí. Rok 1850: *„Ministerstvo vnitra ve Vídni nařídilo, aby Romové, kteří se pohybovali jednotlivě nebo po skupinách a neprovozovali žádné řemeslo ani živnost, byli zadrženi četnictvem a postrkem dopraveni do svých domovských obcí, kde měli být neprodleně pracovní využití.*⁴² Po rakousko-uherském vyrovnání přistoupil vídeňský ministr vnitra k přísnému nařízení, zaměřenému především na navrácení Romů, kteří by nelegálně překročili hranici a na postihy potulných Romů. Konec 19. a začátek 20. století je charakteristický pokusy vládnoucích kruhů rakousko-uherské monarchie řešit romskou otázku především kolonizací v Uhrách (Daniel, 1994, s. 120).

Rozvoj manufakturní výroby a industrializace prohlubovaly postupnou pauperizaci Romů. Před první světovou válkou byli ještě téměř všichni romští dospělí negramotní a diskriminace majoritní společností jim motivaci ke vzdělání pouze ubírala.

⁴⁰ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 23.

⁴¹ DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom - cesty Romů, 1945-1990: změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995, s. 15.

⁴² NEČAS, Ctibor. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 31.

3.3. Meziválečné období a druhá světová válka - snaha o vyhlazení Romů

Postavení Romů v Českých zemích nebylo dobré již za první republiky a těsně před druhou světovou válkou, skutečná snaha o genocidu romské menšiny však přišla až v roce 1942. Tomu předcházela řada legislativních kroků zaměřených proti Romům. Negativní postoj většiny okolních obyvatel k Romům způsoboval jejich izolaci a vylučoval je z hospodářského, politického a kulturního života (Daniel, 1994, s. 125).

Četné požadavky po protiromských opatřeních se ozývaly od samotného počátku státního vývoje. Zvláště důsledný byl protest z Jičína, kde kočovaly nebo se potulovaly romské skupiny, které prý páchaly krádeže a ohrožovaly bezpečnost obyvatelstva (Nečas, 1999, s. 55). V důsledku takovýchto stále netrpělivějších hlasů byl v roce 1927 přijat Zákon o potulných cikánech, který zaváděl cikánské legitimace namísto občanských. Kočovné skupiny musely nosit kočovnické listy a do velkých měst a rekreačních oblastí jim byl vstup zakázán (Horváthová, 2002, s. 43). Ustanovení se vztahovala na potulné cikány, jimiž byli jednak kočovníci a jednak tuláci žijící po cikánsku (Nečas, 1994, s. 23).

Od druhé poloviny třicátých let do Čech prchali Romové z hitlerovského Německa a později i Rakouska a z odtržených Sudet. *„Živelný příliv Romů do země vyostřil již tak nedobrý vztah místního obyvatelstva k tomuto etniku, averze vzrůstala zejména na venkově, kde byl nejvíce citelný a evidentní drobný parazitizmus nově příchozích.“*⁴³

V době protektorátu následoval zákaz kočování a násilný přechod k usedlému životu. Podle evidencí násilně usazených se na území protektorátu nacházelo asi 6540 Romů (Nečas, 1994, s. 38). Ti, kteří neuposlechli zákaz kočování, byli posíláni do kárných pracovních táborů. Na jaře 1942 vydala protektorátní vláda nařízení o preventivním potírání zločinnosti, které opravňovalo zatknout a uvěznit kohokoli, aniž by se dopustil nějakého kriminálního činu. O měsíc později byl vydán výnos o potírání cikánského zlořádu. Všichni Romové v protektorátu byli označeni a izolováni od ostatní společnosti (Horváthová, 2002, s. 46). Evidované osoby byly rozděleny na dvě skupiny. Menší „problémovější“ skupina byla s celými rodinami ihned odeslána do cikánských

⁴³ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 44.

táborů v Letech a Hodoníně, odkud pak byla postupně deportována do koncentračního tábora v Osvětimi (Daniel, 1994, s. 132).

9. března 1942 bylo vydáno nařízení o preventivním potírání zločinnosti. Vláda na jeho základě zavedla preventivní vazbu pro ty, kdo ohrožovali veřejnost svým „asociálním chováním“. Mezi asociály byli výslovně uvedeni „Cikáni a osoby kočující po cikánku“, kterým bylo zakázáno opouštět úředně přikázané místo (Nečas, 1994, s. 42).

Policejní vazba byla vykonávána v protektorátních a v říšskoněmeckých táborech. V protektorátu fungovaly sběrné tábory v Letech a v Hodoníně a donucovací pracovny v Praze-Ruzyni, v Pardubicích a v Brně s pobočkou v Olšovici (Nečas, 1994, s. 42). 16. prosince 1942 vydal Himmler rozkaz, podle něhož měli být všichni Romové a romští míšenci odesláni do Osvětimi.

Na Slovensku sice nedocházelo k systematickým deportacím Romů do koncentračních táborů, Romové však byli častým terčem šikan Hlinkových gard. Nevyhnuli se také tvrdým represivním opatřením: zákazu cestovat veřejnými prostředky a zákazu vstupu do veřejných prostor, tedy i měst a obcí, které mohli navštěvovat pouze v některých dnech ve stanovených hodinách. Romské děti nesměly navštěvovat školu a obydlí Romů nesměla být blíže než dva kilometry od veřejných cest. Od podzimu 1944 do jara 1945 došlo na Slovensku k masovým popravám romského obyvatelstva za údajnou spolupráci s partyzány (Mann, 2000, s. 16).

V cikánském táboře osvětimského koncentračního tábora Romové rychle umírali vlivem nelidských životních podmínek, hladu a nemocí. Roku 1944 byli práce schopní Romové deportováni do koncentračních táborů hlouběji v německém vnitrozemí. Staří lidé a matky s dětmi byli v noci ze 2. na 3. 8. 1944 společně zlikvidováni v plynové komoře. Jednalo se asi o 3000 Romů (Mann, 2000, s. 14).

V komplexu osvětimských koncentračních táborů nalezlo svoji smrt téměř 20 000 Romů z celé Evropy. Celkový počet romských obětí druhé světové války se odhaduje na půl milionu osob. „*Skupina českých Romů, do níž řadíme i Romy žijící na Moravě, byla jako celek zlikvidována, a právem je v této souvislosti možno hovořit o genocidě.*“⁴⁴

⁴⁴ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 48.

3.4. Romové po roce 1945

Čechy a Morava byly v době těsně po válce prakticky bez Romů. Původní čeští Romové přestali po válce jako celek prakticky existovat (Srb, 1993, s. 332). Z koncentračních táborů se vraceli jen jednotlivci. Z českých a moravských Romů tak po válce zůstalo jen 600 osob (Hájková In Šišková, 2001, s. 121). Do Československa pak proudili v několika vlnách Romové ze Slovenska (Sekyt, 2001, s. 120).

I samotný návrat hrstky usedlých moravských Romů, kteří přežili hrůzy koncentračních táborů, vzbudil mezi tamním místním obyvatelstvem nevoli. Romští sousedé byli považováni za definitivně zneškodněné, jakmile vyšlo najevo, že se jich menší část vrátí do původního bydliště, objevily se tradiční stížnosti; cikáni se prý štítí práce, kradou a ani v táborech se nepolepšili (Pavelčíková, 2004, s. 23).

V rámci řízených i živelných přesunů obyvatelstva ze Slovenska začal počet Romů na našem území postupně stoupat. Husté osídlení Romů vznikalo v Ostravě, Kladně a v oblasti bývalých Sudet. V českých zemích hledali Romové zlepšení ekonomických i sociálních podmínek života⁴⁵. Slovenští Romové však byli příliš odlišní od relativně integrované skupiny českých Romů. *„Jejich zvyky, působ odívání i života byl v mnohém dán životem v izolovaných osadách na okrajích slovenských obcí.“*⁴⁶

Až v únoru 1948 se Romové poprvé stávají dle zákona rovnoprávními členy společnosti. V padesátých letech se komunistický režim snaží o násilnou asimilaci Romů, tj. přizpůsobení Romů k obrazu „řádných občanů“, přizpůsobení hodnotám a normám většinové společnosti, které byly automaticky považovány za ideál (Grulich, Haišman, 1986, s. 74). Veškeré znaky etnické identity jsou potlačovány a záměrně ničeny.

„Konec 40. a počátek let padesátých tak v rovině státní správy poznamenalo komunisticky nadšené a třídně sebevědomé hledání cest ke společnému životu i soužití“, ke „zrovnoprávnění nejen teoretickému, ale i reálnému“ a místy snad i k upřímné snaze o proletářskou toleranci na jedné straně a skutečnému či spíše vysnívanému kulturnímu a sociálnímu povznesení Romů na straně druhé.“ (Grulich, Haišman, 1999, s. 77)

V říjnu 1958 schválil socialistický parlament Zákon o trvalém usídlení kočujících osob. Ze dne na den musela být odmontována kola kočovných vozů a

⁴⁵ FRIŠTENSKÁ, Hana. Romové a státní politika. In PEKÁREK, Pavel. *Romové - reflexe problému: soubor textů k romské problematice*. vyd. 1. Praha: Sofis, 1997, 106 s. ISBN 80-902439-0-8.

⁴⁶ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 50.

Romové se museli usadit tam, kde zrovna byli. Od tohoto období se datuje koncepce „sociální asimilace Romů“, jejímž cílem bylo splnutí Romů s majoritní společností (Štolová, 1997, s. 73).

„Specifika Romů byla potlačována, docházelo k systematickému odnárodňování Romů, aby tak mohli být lépe zařazeni. Nepřirozenými a násilnými akcemi, které směřovaly k destrukci staletími vyvrávených hodnot, se u Romů vytvářelo velmi nebezpečné morální vakuum.“⁴⁷

Pod vlivem silných asimilačních tlaků se řada Romů snažila popřít svoji skutečnou identitu a přiblížit se většinové společnosti. Často přestávali učit děti romštinu a přejímali především vnější znaky majority, tedy hlavně prvky materiální kultury. *„Romové odnepaměti soběstační a na společnosti nezávislí v této době začínají poprvé využívat nové nabídky, vyplývající z překonávání izolace a těsnějšího, ale bohužel i násilného zapojení do společnosti.“⁴⁸* Začali odkládat děti do dětských domovů a ženy sklouzávají k obstarávání prostředků prostitucí. Důsledkem této vykořeněnosti Romů je i páchání některých dříve nevídaných kriminálních deliktů (Horváthová, 2002, s. 52).

Od roku 1965 stát organizoval likvidaci romských osad a rozptyl, ten však probíhal značně živelně. Zanikaly rodové komunity, které byly zárukou jistého morálního řádu pro své členy. Vznikaly jakési novodobé romské osady v městských čtvrtích a na sídlištích, které však není možné přirovnávat k tradiční romské komunitě. Romskou problematikou se zabýval Vládní výbor pro otázky cikánských obyvatel a Komise vlády pro otázky cikánských obyvatel. Svoji činnost zaměřovaly na problémy nezaměstnanosti, bydlení, výchovy mládeže a omezování kriminality (Mann, 2000, s. 41).

Podle Horváthové došlo právě v tomto období k největší morální devastaci Romů jako svébytné etnické skupiny. Zásadní chybou byla klasifikace Romů jako příslušníků sociálně – patologické skupiny obyvatel, nikoliv jako skupiny etnické. Kulturní a etnická specifika byla považována za nežádoucí projevy retardace (Horváthová, 2002, s. 53).

Svoji snahu asimilovat a integrovat Romy založil stát na předpokladu, že s materiálním dostatkem se změní i jejich duševní svět. *„přeceňování materiálních*

⁴⁷ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 52.

⁴⁸ Tamtéž.

faktorů způsobilo, že dosažené výsledky neodpovídaly vynaloženému úsilí ani finančním nákladům.“⁴⁹

3.5. Obrodný proces na konci šedesátých let

Na konci 60. let dostali Romové poprvé šanci podílet se na řešení otázek, které se jich týkaly. Rozvinulo se studium specifík romského života. Například Eva Davidová se zabývala tématy původu, migrace a romské etnicity (Davidová, 1995, s. 141 - 176).

Romové sami projevují snahu zasahovat do tehdejších politických poměrů a snaží se usměrňovat přístup k vlastní komunitě. *„Podle názoru Hübschmannové přestávají Romové v roce 1969 „být řešeni“, ale sami se začínají podílet na řešení vlastních problémů a stávají se spoluodpovědnými za to, jak rychle a jakými způsoby dojde k jejich integraci.*“⁵⁰

Hlavní migrační vlna ustala a byla vystřídána relativní prostorovou stabilizací. Díky vysoké porodnosti a nízké kojenecké úmrtnosti počet romské populace neustále narůstal. S příchodem Pražského jara v roce 1968 došlo k otevřeným projevům emancipace mezi Romy. V rámci Národní fronty vytvořili romští představitelé v roce 1969 vlastní organizaci Svaz Cikánů-Romů. Jejich cílem bylo uznání Romů za národnostní menšinu. O problémech Romů se nakrátko začalo otevřeně hovořit a do diskuse se zapojovali jak sami Romové, tak neromská veřejnost (Srb, 1993, s. 339). Na půdě Svazu Cikánů-Romů se Romové poprvé oficiálně prezentovali názvem „Rom“⁵¹.

3.6. Českoslovenští Romové v 70. a 80. letech

V době normalizace se přístup k Romům opět vrátil do starých kolejí. Politika rozptylu a odsunu byla odvolána, avšak byla nahrazena koncepcí společensko kulturní integrace Cikánů (Haišman, 1986, s. 193). Cílem byla stále asimilace Romů, jen forma již neměla být tak násilná. K Romům se i nadále přistupovalo jako k sociálně zaostalé

⁴⁹ NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 4., dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 89.

⁵⁰ ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Vyd. 4., V nakl. Karolinum 2., rozš. a upr. Praha: Karolinum, 2011, s. 22.

⁵¹ Na mezinárodní fóru se název Rom objevil poprvé 8. dubna 1971, kdy jej účastníci prvního mezinárodního kongresu Romů v Londýně věnovali do názvu reprezentativní organizace RIJ – Romano Internacionalno Jekhipen, dnes IRU – Internacionalno Romani Unia – (Mezinárodní romská unie).

skupině obyvatel, kterou je třeba co nejvíce přiblížit obrazu majority. K vyrovnání s majoritou mělo dojít pomocí materiálních a sociálních výhod. „*Ač jsou sociální výhody dodnes uváděny jako příklad romské nevděčnosti, právě tento ochrannářský přístup Romy nejvíce paralyzoval – otupil totiž jejich odvěkou soběstačnost a nezávislost.*“⁵² V omezené míře sice Romové mohli pěstovat prvky své kultury, směli například zakládat folklorní soubory. Proběhly také změny v terminologii: slovo „Cikán“ se píše s velkým písmenem a začíná se používat spojení „Cikán-Rom“. Jako svébytná etnická skupina ale Romové prakticky nebyli před rokem 1989 uznáni. I nadále byli považováni za sociálně retardovanou skupinu, kterou je třeba převychovat. Neoficiální proud české etnologie (Davidová, Hübschmannová) nadále pokračoval ve studiu Romů.

3.7. Romové po roce 1989

Romové se v listopadu 1989 spontánně připojili k demonstrantům proti režimu. Po převratu okamžitě deklarovali své etnoemancipační snahy, což se projevilo zakládáním politických stran a hnutí. V prvních polistopadových volbách se pak zástupci Romské občanské iniciativy na kandidátkách OF dostávají do parlamentu⁵³. Název Rom deklarovali její představitelé jako oficiální označení příslušníků romského etnika v ČR⁵⁴.

V roce 1991 vláda přijala usnesení „Zásady politiky vlády ke společenskému vzestupu romského obyvatelstva České republiky“, které prohlašuje: „*Romové jsou národnostní menšinou, které přísluší všechny práva přiznané národnostním menšinám v ČR, proto Česká republika bude vytvářet materiální a společenské podmínky pro rozvoj jejich kultury, jazyka a tradic a bude podporovat jejich pozitivní etnickou vlastní identifikaci jako základní předpoklad jejich společenského rozvoje.*“⁵⁵ Romové se dočkali uznání svébytnosti, možnosti rozvíjet svůj jazyk a kulturu. Začaly vznikat

Představitelé Romů tehdy také poprvé na mezinárodní úrovni deklarovali endo-etnonymum Rom jako oficiální název příslušníků romského etnika.

⁵² HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 53.

⁵³ V prvních volbách v roce 1990 se do parlamentu dostalo 10 romských poslanců.

⁵⁴ Původ názvu Rom-Cikán. Projekt varianty. *Člověk v tísni*, 2002. Dostupné z WWW: <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/17.pdf>

⁵⁵ SULITKA, Andrej. Vývoj a současný stav praktických řešení a kompetencí vrcholných orgánů státu po roce 1989. In *Romové v České republice*. Praha : Scioklub, 1999, s. 229.

organizace a sdružení směřující k uchování a rozvoji romské kultury. Jde například o Kulturní svaz občanů romské národnosti, Svaz romských autorů a spisovatelů, Matice romská – romské křesťanské sdružení, Nadace Dženo na obnovu a rozvoj tradičních romských hodnot, Společenství Romů na Moravě a další (Horváthová, 2002, s. 55).

Nová politická strana Romská občanská iniciativa (ROI) chce „*přispět ke skutečné rovnoprávnosti, zvýšení životní, kulturní a politicko-společenské úrovně romské národnosti jako celku.*“ Ve svém programovém prohlášení dále upozorňuje, že „*Romové se nechtějí oddělovat od ostatních občanů tohoto státu, nechtějí žádné své území a naopak si přejí začlenit se mezi městské a venkovské obyvatelstvo tak, aby byli rovnoprávní a aby byli platnými občany, prospěšnými své obci či městu, kde žijí, což není vůbec v rozporu s nároky na uznání etnické a národní svébytnosti.*“⁵⁶

Začali vydávat tiskoviny a knihy i v romštině, například měsíčníky Lačo lav (Dobré slovo), Gendalos (Zrcadlo), Romano kurko (Romský týden), čtrnáctideník Romano hangos (Romský hlas). Český rozhlas založil redakci romského vysílání a vznikl pořad O Roma vakeren (Romové hovoří). Také Česká televize vysílá některé pořady s romskou tematikou⁵⁷. Od roku 1994 vychází časopis romistických studií Romano džaniben (Romská věda).

V roce 1991 bylo v Brně založeno Muzeum romské kultury. Romové pravidelně pořádají festival vlastní romské kultury. V rámci Indologického ústavu na filosofické fakultě UK. Vzniká samostatný obor romistika. Působila zde průkopnice české romistiky a největší odbornice na dané téma Milena Hübschmannová.

Kromě těchto pozitivních aspektů politických změn však na začátku 90. let vyvěly latentní problémy ve společnosti. Nová doba přinesla Romům propad do nezaměstnanosti, velké sociálně – ekonomické problémy – a ztrátu paternalistické péče státu. (Davidová, 2001, s. 11).

V 90. letech se v českém prostředí v souvislosti s romskou menšinou začíná používat pojem sociální vyloučení. Podle Bourdieua koncept sociálního vyloučení zahrnuje „*nezaměstnanost, diskriminaci, sociální izolaci, materiální deprivaci a chudobu, sociální utrpení a mizérii všech forem.*“ (Bourdieu in Sirovátka, 2004, s. 19) Sociolog Ivan Galal označuje jako sociální vyloučení proces, v jehož rámci je jedinci,

⁵⁶ Z programového prohlášení ROI.

⁵⁷ V letech 1991 – 1999 to byl například magazín Romale (Romové) nebo v letech 2000 – 2001 cyklus pořadů Amare Roma (Naši Romové).

skupině jedinců či komunitě výrazně znesnadňován či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti. Mezi skupiny ohrožené sociálním vyloučením se řadí etnické menšiny. V České republice se jedná zejména o Romy (Gabal, 2006, s. 10). Milena Hübschmannová situaci sociálně vyloučených Romů charakterizovala takto: „*Hrozba toho, že v příštím okamžiku můžeme být vysídleni, přesídleni, zavřeni do vězení, napadeni skinheady, nuceni mluvit, oblékat se, žít jinak než dovedeme, jinak než jsme zvyklí, ta je dosud všudypřítomná jako strach zakódovaný v historickém po(d)vědomí.*“⁵⁸

Z legislativních opatření nově vzniklé ČR se Romů nejvíce dotkl zákon č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství, který vstoupil v platnost ke dni rozpadu federace. Z většiny Romů na území ČR se tak ze dne na den stávají cizinci, a to v zemi, kde se narodili, vyrostli, vychovali své děti či vnuky. Narozdíl od ostatních však většina Romů nebyla s to splnit podmínky zákona, projít byrokratickým řízením a provést včas volbu občanství. Občanství ČR se tak k dnešnímu dni nepodařilo nabýt tisícům dospělých Romů, jejich rodinným příslušníkům a stovkám romských dětí v zařízeních náhradní rodinné péče. Postavení nelegálních cizinců je dále kriminalizuje.

„*Následkem marginalizace a propadu Romů na sociální okraj a dno, stejně jako narůstáním xenofobie a latentního rasismu české společnosti se v soužití majority a menšiny postupně kumulovaly vážné problémy, jimiž se vyhraňovalo interetnické napětí a dozrávaly interetnické konflikty.*“⁵⁹

V devadesátých letech narůstaly brutální etnické čistky ze strany skinheads, za něž padaly velmi nízké tresty. Ještě závažnější však byly pocity nerovnoprávného postavení, nedůvěry až nenávisti ze strany ostatního obyvatelstva, pocit nejistoty a strachu o osud a budoucnost. (Davidová, 2001, s. 35). „*Vztahy mezi Romy a „gadži“ se stávají jakousi permanentní „studenou válkou“, kdy vzájemné alergie a předsudky někdy předem znemožňují dohovor a porozumění.*“⁶⁰

⁵⁸ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Několik poznámek o hodnotách Romů. In LISÁ, Helena. *Romové v České republice (1945-1998)*. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999, 558 s. ISBN 80-902260-7-8.

⁵⁹ NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 4., dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 114.

⁶⁰ DAVIDOVÁ, Eva. *Romové a česká společnost: hledání domova, porozumění a vzájemného soužití*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 36.

Panuje celková atmosféra nervozity, stagnace, malé perspektivy a tendence k hledání viníků všude kolem jak ze strany většinové společnosti, tak ze strany romské menšiny. Převažuje atmosféra napětí a odmítání z obou stran (Navrátil, 2003, s. 102).

V letech 1993 až 1997 problémy postavení Romů a vzájemných vztahů narůstají. Na podzim 1997 situace vyústila v romský exodus. Romové se s celými rodinami stěhují do Kanady, Velké Británie a dalších západních zemí. Výrazné jsou také ekonomické problémy, které se s přechodem k tržnímu hospodářství rychle projevily. Nekvalifikovaní Romové se ocitli mezi prvními nezaměstnanými a zůstali jimi dodnes. Nezaměstnanost Romů dosahuje díky jejich nedostatečnému vzdělání, ale i díky skrytému rasismu až 75 %, v některých lokalitách ČR 95 %. Prioritou mnoha romských i neromských, vládních i nevládních organizací se proto stává otázka vzdělání. Ke zlepšení ekonomických a sociálních podmínek neoddělitelně patří také vyloučení diskriminace na trhu práce, skutečná možnost získat adekvátní vzdělání a kvalifikaci, ale také zajištění osobní bezpečnosti (Horváthová, 2002, s. 58).

4. Obraz a stereotyp romské menšiny na stránkách Respektu

Po pročtení všech čísel týdeníku Respekt z let 2009 až 2011 byly vybrány články, jež se týkaly romské menšiny. Celkem se jedná o 122 příspěvků.⁶¹ Do souboru jsem zařadila i články – většinou šlo o zprávy -, které se týkaly českého neonacismu, a Romové v nich nebyli zmíněni explicitně, ale s tématem úzce souviseli. Ve většině případů šlo o krátké zprávy o pochodech neonacistů.

Podle hlavního tématu článků bylo vygenerováno pět množin textů. Jedná se o: rasismus, sociální problematiku, umění s romskou tematikou, pozitivní příklady a romskou kulturu a historii. Ty byly opět pročteny a v tuto chvíli jsem k nim metodou otevřeného kódování přiřadila hesla, která vyjadřovala obsah článku. Články byly seřazeny chronologicky podle data publikování do tabulky proměnných.

4.1 Rasismus a projevy extremismu

Příspěvky na téma rasismu, neonacismu a dalších forem extremismu zaměřeného proti Romům tvoří ve zkoumaném období největší část z celkového počtu článků věnujících se romské tematice. Odpovídá to názorovému proudu, ke kterému časopis Respekt náleží a způsobu, jakým se sám deklaruje. Jak již bylo řečeno, agenda Respektu je dlouhodobě nakloněná určitým názorovým proudům, mezi které patří orientace na lidská práva a tolerance vůči menšinám. Respekt jako kritický list se tedy zaměřuje především na porušování lidských práv a práv menšin. Převaha příspěvků s tematikou rasismu je pak logickým důsledkem této orientace.

Kromě toho je vysoký podíl textů na téma rasismu způsoben také tím, že v letech 2009 – 2011 došlo k několika důležitým událostem spjatých s protiromským extremismem a neonacismem, které se staly významnými dlouhodobějšími tématy Respektu.

Ze vzorku bylo vygenerováno celkem 79 textů na téma rasismu a extremismu. Z toho 37 zpráv, 11 článků, 9 komentářů, 7 reportáží, 4 ankety, 3 editorially, 3 črty, 3 rozhovory a 2 eseje⁶².

⁶¹ Tabulka s kompletním přehledem analyzovaných článků se nachází v příloze práce.

⁶² Viz příloha práce.

4.1.1 Shrnutí hlavních tematizovaných událostí

Zásadním tématem byl žhářský útok na romskou rodinu ve Vítkově. Dalšími důležitými tématy byly události spojené se soudním procesem, který projednával rušení extremistické Dělnické strany. Výraznými událostmi byly také žhářské útoky na Romy v ostravské osadě Bedřiška a protiromské nepokoje na Šluknovsku na podzim 2011.

Žhářský útok ve Vítkově

Žhářský útok ve Vítkově se odehrál v noci z 18. na 19. dubna 2009 ve městě Vítkov na Opavsku. Čtyři čeští neonacisté - Ivo Müller, Václav Cojocar, David Vaculík a Jaromír Lukeš - zapálili pomocí tří zápalných lahví dům obývaný romskou rodinou. V budově tou dobou spalo 8 lidí. Dům do základů vyhořel. V důsledku útoku byli popáleni Anna Siváková, Pavel Kudrik a nejméně její dvoutletá dcera Natálie, která utrpěla život ohrožující popáleniny třetího a čtvrtého stupně na více než 80 % těla⁶³.

Natálie zůstala v nemocnici v péči lékařů až do prosince 2009. Její léčba si vyžádala řadu operací, které však plně neodstranily trvalé následky. Otcí Natálky Pavlu Kudrikovi prezident na časově neomezenou dobu přerušil výkon trestu za krádež a poškozování cizí věci. Následně mu byla udělena prezidentská milost. Vyhořelý dům, ve kterém rodina před útokem bydlela, byl zbourán. Rodina se přestěhovala do domu v Budišově nad Budišovkou, který koupila z peněz vybraných ve sbírce.

12. srpna 2009 policie zadržela dvanáct osob, osm jich bylo následně propuštěno, zbylí čtyři muži byli obviněni z pokusu o vraždu s rasovým motivem a byla na ně uvalena vazba, přičemž někteří z nich se k činu doznali.⁶⁴

Dne 11. května 2010 stanuli před soudem Ivo Müller, Václav Cojocar, David Vaculík a Jaromír Lukeš. Byli obviněni z pokusu o vraždu a poškozování cizí věci spáchané formou spolupachatelství. Podle obžaloby se obvinění dopustili jednání, které mělo za cíl usmrtit jiné osoby. Motivem tohoto byla etnická příslušnost těchto osob. Útok měl být proveden k uctění 120. výročí narození Adolfa Hitlera.

⁶³ Problematika extremismu na území ČR v roce 2009. Ministerstvo vnitra ČR. Dostupné z WWW: www.mvcr.cz/soubor/extrem-leden-zari-2009-pdf.aspx

⁶⁴ Strategie boje proti extremismu v roce 2009. Ministerstvo vnitra ČR. Praha : 2010, str. 8. Dostupné z WWW: www.mvcr.cz/soubor/strategie-boje-proti-extremismu-v-roce-2009.aspx

Rozsudek byl vynesena 20. října 2010, všichni obžalovaní byli uznáni vinnými z pokusu o vraždu a poškození cizí věci. David Vaculík, Jaromír Lukeš a Ivo Müller dostali trest odnětí svobody na 22 let, dosud netrestaný Václav Cojocar 20 let, navíc všichni musejí uhradit škodu. Odsouzení se proti rozsudku na místě odvolali.

Rozpuštění Dělnické strany

Dělnická strana (DS) byla radikální, česká krajně pravicová národně-socialistická politická strana, která vznikla v lednu 2003 a byla rozpuštěna 17. února 2010 rozhodnutím Nejvyššího správního soudu. Soud dovodil, že představovala bezprostřední riziko ohrožení demokracie, protože byla ideově navázána na nacionální socialismus a neonacismus a podporovala násilí.⁶⁵ Proti tomuto rozsudku podala 15. března ústavní stížnost k Ústavnímu soudu České republiky, který ji ale 27. května 2010 odmítl a oprávněnost rozhodnutí Nejvyššího správního soudu potvrdil. V současnosti oprávněnost rozpuštění strany řeší Evropský soud pro lidská práva.

V říjnu 2008 měla Dělnická strana přibližně 300 členů. Dne 12. 1. 2010 uvedl předseda strany při soudním líčení o rozpuštění strany, že DS má okolo 950 členů. Strana dlouhodobě kritizovala politické poměry v Česku po listopadu 1989, za hlavní znak své politiky považovala nekompromisní postoj proti všem formám korupce, proti politickým elitám. Poukazovala na rezignaci lidí na politický život země. Ve svém programu navrhovala například zrušení všech podpor pro přistěhovalce a zákaz homosexuálních sňatků. Chtěla také zavést určování národnosti obyvatel a jejího potvrzení do rodného listu a občanského průkazu a požadovala vystoupení z EU a NATO.

Nástupcem Dělnické strany se stala Dělnická strana sociální spravedlnosti⁶⁶. Na tiskové konferenci po rozpuštění Dělnické strany prohlásil její předseda Tomáš Vandas, že DS půjde do voleb pod hlavičkou DSSS.

Žhářský útok v osadě Bedřiška

V noci na neděli 14. března 2010 zaútočili žháři na domek v ostravské osadě Bedřiška. Ve dřevěném dvojdomku v době incidentu spalo celkem 11 lidí, z toho pět

⁶⁵ Nejvyšší správní soud rozhodl o rozpuštění Dělnické strany. Informační servis Ministerstva vnitra ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/nejvyssi-spravni-soud-rozhodl-o-rozpusteni-delnicke-strany.aspx>>

⁶⁶ Webové stránky DSSS. Dostupné z WWW: <http://www.dsss.cz/>

dětí. Zápalnou láhev s hořlavinou prohodili oknem do dětského pokoje, kde spala třináctiletá dívka. Láhev se nerozbila, a chemikálie, kterou byl éter, tak nezačala hořet.

Policie následně obvinila dva sousedy – ženu a jejího nezletilého syna – z pokusu o vraždu. Oba žháři původně dostali podmíněné tresty. V březnu 2011 ale Olomoucký vrchní soud tresty výrazně zpřísnil. Matka mladistvého útočníka dostala trest sedm a půl roku, její syn čtyři roky⁶⁷.

Nepokoje na Šluknovsku

V neděli sedmého srpna 2011 napadli tři Romové mačetami obsluhu a hosty jednoho z barů v Novém Boru na Českolipsku. O dva týdny později došlo v Rumburku na Děčínsku k napadení šestičlenné skupinky asi dvaceti Romy. To se stalo rozbuškou postupně hromaděného napětí, které v tomto regionu vzniká především v důsledku drobné kriminality lidí ze zdejších ghatt a vysoké nezaměstnanosti a sociální zanedbanosti celého regionu.

Následných demonstrací obyvatel Rumburka, Varnsdorfu a Nového Boru využili příslušníci radikální pravice. Do regionu poslala policie kvůli uklidnění situace na šest stovek policistů. Ani zvýšené množství policistů v ulicích ale situaci neuklidnilo. Události vedly k dalším demonstracím. Akce svolaná Dělnickou stranou sociální spravedlnosti (10. září ve Varnsdorfu) se změnila v neohlášený pochod k romským ubytovnám a střety s policií, která použila k uklidnění situace vodní děla, dělobuchy i slzný plyn. Šest lidí bylo zraněno, z toho tři policisté. Na služebny bylo předvedeno sedmatřicet lidí.⁶⁸

4.1.2 Analýza příspěvků

Ze všech událostí s romskou tematikou je v analyzovaném období v Respektu jednoznačně nejobsáhleji pojednáván žhářský útok ve Vítkově. Články týkající se útoku, jeho následků, pátrání po vinících, jejich dopadení, soudu a dalších souvisejících témat se objevují v průběhu všech tří analyzovaných let, přičemž nejintenzivněji bezprostředně po útoku a poté v obdobích, kdy se odehrávaly soudní procesy

⁶⁷ Problematika extremismu na území ČR v prvním čtvrtletí roku 2010. Ministerstvo vnitra ČR. Dostupné z WWW: www.mvcr.cz/soubor/ueden-rijen2010-pdf.aspx

⁶⁸ Události ve Šluknovském výběžku, Ministerstvo vnitra ČR. 22. září 2011. Dostupné z WWW: www.mvcr.cz/soubor/udalosti-ve-sluknovskem-vybezku-k-pdf.aspx

s pachateli. Zásadní význam vítkovského útoku zdůrazňuje i šéfredaktor Tabery v jednom z úvodníků: „...tato událost bude, ať už si to chceme přiznat nebo ne, součástí naší identity. Příliš dlouho jsme si nechtěli připustit, že i u nás roste a sílí neonacismus, který vycítil, že společnosti nejsou xenofóbní názory až tak cizí.“⁶⁹

Respekt těmto událostem věnoval jedenáct zpráv, čtyři rozsáhlé reportáže, tři komentáře a jeden úvodník šéfredaktora. Význam, který Respekt této události připisuje, dokládá i skutečnost, že v rubrice *Deset českých zpráv, které by vás neměly minout*⁷⁰, se tato tematika objevuje třikrát jako zpráva číslo jedna. Závažnost události Respekt neustále připomíná: „Společensky nebezpečnější zločin si snad nejde představit.“⁷¹

Respekt v souvislosti se žhářským útokem zpočátku kritizuje policii a politiky: „Policie v každém případě selhala, žhářské útoky na Romy se opakují už léta a zdejší strážci zákona si s jejich vyšetřením nevědí rady.“⁷² Kritika dopadá i na společnost jako celek: „Většina lidí se domnívá, že vítkovský vražedný útok se „nás“ netýká. Oběti jsou Romové, a u těch se v Česku už nějakou dobu předpokládá, že prostě s nějakým hořícím stropem nad hlavou musejí počítat a že si to možná i tak trochu zaslouží. (...) Za neutěšený stav, v němž tone část zdejší romské populace, nese plnou odpovědnost většinová společnost.“⁷³ Jan Balabán píše: „Policie, kéž se mýlím, se připravuje případ zas jednou nevyřešit, a přitom se tu někdo jen tak pokusil upálit jednu rodinu.“⁷⁴ Útok přirovnává k deratizaci myší a připomíná, že idoly dnešních nacistů před pětadesáti lety přirovnávaly vyhlazení určitých skupin lidí k deratizaci.

Později, poté co byli pachatelé dopadeni, souzeni a odsouzeni, Respekt zcela mění své hodnocení práce policie a státních orgánů. Marek Švehla komentuje, že „jde o jeden z ukázkových příkladů, kdy stát ve velmi vyhrocené a široce publikované kauze příkladně splnil svůj úkol a my můžeme pozorovat, co to v české společnosti vyvolává.“ Autor dále chválí práci policie a „neuhýbavý, nealibistický“ přístup soudu.

Časopis se detailně věnuje pachatelům a jejich neonacistické minulosti. Pozastavuje se nad tím, že obyvatelé jejich rodných vsí je líčí jako „hodné kluky“.

⁶⁹ Tabery, Erik. Hořící Morava. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 35, s. 3.

⁷⁰ *Respekt*. 2010, roč. XXI, č. 20, 41, 43.

⁷¹ Spurný, Jaroslav. Nás se to netýká, *Respekt*. roč. XX, č. 29, s. 14.

⁷² Spurný, Jaroslav. Nás se to netýká. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 29, s. 14.

⁷³ Spurný, Jaroslav. Nás se to netýká. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 29, s. 14.

⁷⁴ Balabán, Jan. Vzkaz v zápalné láhvy. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 18, s. 65.

Tomuto tématu jsou věnovány reportáže *Takoví hodní zabijáci*⁷⁵ a *My si tě najdem, ty svině*⁷⁶.

Vítkovský žhářský útok Respekt zasazuje do širších souvislostí romské problematiky v České republice. Vinu připisuje společnosti: „*Za neutěšený stav, v němž tone část zdejší romské populace, nese plnou odpovědnost většinová společnost.*“⁷⁷

Respekt se podrobně zabývá děním okolo zákazu neonacistické Dělnické strany. Sleduje celý proces od zamítnutí prvního návrhu vlády na zákaz strany až po druhý návrh, zrušení Dělnické strany, a následné potvrzení rozsudku Ústavním soudem. Týdeník tyto události průběžně monitoruje krátkými zprávami v rubrice *Deset českých zpráv, které by vás neměly minout*. Vedle toho se tématu věnuje také v komentáři, anketě a rozhovoru se soudci. Ve všech příspěvcích spojuje stranu s protiromským rasismem. Připomíná její pochody v městských částech obydlených převážně Romy, např. v Litvínově a Hradci Králové: „*Dělnická strana si libuje v návštěvách sociálně vyloučených lokalit, kde se vyptává obyvatel na jejich soužití s nepřizpůsobivými sousedy, což jsou v jejich představách Romové a další příslušníci jiných národností. Svým pobytem však napjatou situaci nikdy nezklidnila, naopak do několika dnů přitáhla do litvínovského Janova množství radikálů, kteří situaci chtěli řešit násilím.*“⁷⁸

Respekt považuje Dělnickou stranu za neonacistickou a spojuje ji s rasismem. Vyjadřuje jasnou podporu návrhu na její zákaz a po prvním zamítnutí tohoto návrhu ostře kritizuje vládu z důvodu její údajné nepřipravenosti. Kateřina Čopjaková si v komentáři pokládá otázku: „*Chtělo vůbec vnitro vyhrát? Nebo je jednodušší sledovat „dělníky“ v legalitě?*“⁷⁹ Dále hodnotí: „*Právní zástupce vlády Václav Henych působil ospale a jeho pětistránkový návrh na rozpuštění Vandasovy partaje téměř diletantsky.*“ Autorka Henycha kritizuje z důvodu, že nebyl dostatečně připraven a nevyužil možnosti doložit další důkazy proti Dělnické straně, přestože ho k tomu vyzýval soud. Cituje Kláru Kalibovou ze sdružení Tolerance a občanská společnost: „*Návrh pana Henycha netrpěl jednotlivými chybami, ale byl jednoduše kontinuálně špatný. (...) Nejvyšší*

⁷⁵ Čopjaková, Kateřina. *Takoví hodní zabijáci*. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 35, s. 22.

⁷⁶ Čopjaková, Kateřina, Procházková, Bára. *My si tě najdem, ty svině*. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 38, s. 26.

⁷⁷ Spurný, Jaroslav. *Nás se to netýká*. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 29, s. 14.

⁷⁸ Čopjaková, Kateřina. *Taková neztracená válka*. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 11, s. 21.

⁷⁹ Čopjaková, Kateřina. *Taková neztracená válka*. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 11, s. 21.

správním soud proto nemohl na základě takto chatrných důkazů zakázat politickou stranu, ať už je jakákoliv. Vzhledem k tomu, že by to bylo poprvé, stalo by se toto nepodložené rozpuštění nebezpečným precedentem.“ V anketní otázce se Respekt ptá: „Ovlivní rozsudek o Dělnické straně zdejší extremistickou scénu?“⁸⁰ V anketě odpovídají Zdeněk Ryšavý, výkonný ředitel ROMEA, o. s., Czeslaw Walek, náměstek ministra pro lidská práva a menšiny, Ivan Gabal ze společnosti GAC a Daniel Volák, starosta Litvínova. Poté, co padl rozsudek o zákazu Dělnické strany Respekt zjišťuje v rozhovoru se soudci Vojtěchem Šimíčkem a Josefem Baxou, jak se rozsudek rodil a co vše hrálo v jejich verdiktu roli.⁸¹

Od konce srpna roku 2011 jsou nejfrekventovanější romskou tematikou v Respektu nepokoje ve šluknovském výběžku. Respekt je opět velmi kritický při hodnocení činnosti politiků, policie a médií a při reflexi účastníků protiromských demonstrací. Média a politici podle listu situaci hodnotí jako příliš vyhocenou a tím zvyšují napětí a vyvolávají paniku. Podle Petra Třešňáka v tomto případě média a politici selhali. Konkrétně kritizuje zejména MF DNES, která „*líčí situaci od počátku s notnou dávkou hysterie*“⁸². Dále je kritizována Nečasova vláda, zejména samotný premiér, zmocněnkyně pro lidská práva Monika Šimůnková a ministr školství Josef Dobeš. Chválena je naopak práce nevládních organizací. Po prvních demonstracích v Rumburku vychází velmi rozhořčený editorial Erika Taberyho, který se podivuje nad tím, že obyvatelé města promíchání s neonacisty „*vykřikují bez uzardění ta nejodpornější hesla. Od výzev k lynči po návrhy na upalování Romů.*“⁸³ Tabery dále přirovnává demonstrace k pogromům.

Velmi specifický přístup k tematice rasismu má autor Jan Balabán. V analyzovaném období napsal tři příspěvky s romskou tematikou do rubriky Mimo chodem, ty jsou však velmi výrazné. Balabán polobeletristickou formou silně ironizuje a zesměšňuje protiromský rasismus. Například v článku Slušný barák píše: „*Tak to se povedlo! Konečně se odsud odstěhovala poslední cikán..., pardon, romská rodina. To je důvod k oslavě. Fakt bysme měli otevřít flašku! Oni vlastně nebyli tak zlí. Ne? A co ty jejich návštěvy? Když měli svatbu nebo pohřeb nebo nějaký ten jejich*

⁸⁰ Anketní otázka. *Respekt*. 2010, roč. XXI, č. 3, s. 6.

⁸¹ Macháček, David. Rozsudek jako stigma. *Respekt*. 2010, roč. XXI, č. 8, s. 38.

⁸² Třešňák, Petr. Hořící Šluknov. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 35, s. 13.

⁸³ Tabery, Erik. Když se volá lynč. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 36, s. 3.

svátek, tak řvali a zpívali až do rána. To bylo šílené! Nepořádek na schodech, rozšlapaná zmrzlina, žvýkačky, papíry od sladkostí. Nikoho, teda, neokradli. Ale všichni jsme měli strach! Nikoho nezmlátili. Ale to bylo jen otázkou času, než nás tu všechny pobijou. Kolik oni měli těch děcek a na všechny brali přídatky! Kolik má slušný člověk dětí? Díkybohu, už jsou pryč a náš dům je zase čistý. Náš soused sice bije svoji ženu tak, že to žádný make-up ani sluneční brýle nezakryjí, ale jak my říkáme, co se doma uvaří, to se doma sní.“⁸⁴ Expresivní formou tak vyjadřuje postoje a názory, které jsou obsažené ve většině článků a komentářů, avšak v korektnější podobě. Balabánův styl dovoluje vyjadřovat vyhraněné postoje jazykem, který není možné použít pro většinu jiných žánrů v Respektu, přestože jejich ideové východisko je podobné.

Časopis se zabývá také rasismem a extremismem mimo Českou republiku, především v sousedních zemích a dalších státech střední Evropy. Protiromský rasismus a extremismus je řešen v souvislosti se Slovenskem, Německem a Maďarskem. Ze zahraničních zemí je nejčastěji pojednáváno Maďarsko. V analyzovaném období totiž v Maďarsku došlo ve spojitosti s Romy k několika výrazným událostem. V červnu 2009 získaly Maďarští extremisté ze strany Jobbik tři poslanecká křesla v Evropském parlamentu. Následuje období rasového násilí a rasisticky motivovaných vražd Romů. Autoři se k událostem v Maďarsku vyjadřují velmi kriticky. Extremistická strana Jobbik dle Kottasové zvítězila díky agresivní protiromské rétorice: „*Jobbik i Maďarská garda svalují na Romy i klesající životní úroveň Maďarů v časech ekonomické krize, která zemi zmítá silněji než jinde.*“⁸⁵ Množí se útoky na romské osady a vraždy. Dalším maďarským problémem je podle autorky rasismus mezi policisty: „*Šéf maďarské policie József Bencz nedávno dokonce připustil, že pachatelé násilí mohou pocházet přímo z řad policistů či vojáků, čemuž nasvědčuje „profesionální“ způsob zabíjení.*“ Autorka se na závěr článku ptá: „*Jak Romům pomoci? Odpověď prozatím nenašli ani v Česku či na Slovensku a Maďarsko na tom není o nic lépe.*“⁸⁶ V příspěvcích týkajících se Maďarska jde převážně o kritiku systému, jehož obětí jsou Romové. Ekonomická krize pomohla k moci extremistickým stranám a následky dle autorů odnášejí ti nejslabší – Romové.

⁸⁴ Balabán, Jan. Slušný barák. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 22, s. 65.

⁸⁵ Kottasová, Ivana. Maďarská noční můra. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 25 s. 30.

⁸⁶ Kottasová, Ivana. Maďarská noční můra. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 25 s. 30.

Další země, o kterých Respekt píše ve spojitosti s Romy, jsou především sousední státy - převážně Slovensko a Německo. V případě Německa autoři rozebírají především tamní neonacismus a Romové jsou v článcích zmiňováni jen okrajově. Německý neonacismus se totiž vyhraňuje spíše proti jiným etnickým menšinám. Příspěvky o Romech na Slovensku se často týkají konkrétních kauz a útoků na Romy. Tyto útoky autoři (především Martin M. Šimečka) zasazují do širšího kontextu situace Romů na Slovensku: „*Na Slovensku vládne ve vztahu k Romům jakási zvláštní štítivost, která se v posledních letech projevuje veřejným mlčením politiků, byť je to možná lepší, než kdyby měli rasistické poznámky.*“⁸⁷ Dále připomíná, že „*málokde žijí Romové v tak děsivých podmínkách a v takové koncentraci v jedné části země, tedy na východě.*“ Na Slovensku došlo k aféře, kdy policisté ponižovali a týrali romské chlapce. Autor tuto událost opět dává do souvislosti se celkově špatně fungujícím systémem, který Romy poškozují: „*Současná vláda si za svého nepřítele zvolila maďarskou menšinu a vůči té romské se chová přezíravě, což si ovšem společnost – včetně policistů – vykládá správně jako výraz pohrdání. Proto není ono týrání romských dětí selháním jednotlivců, jak by to rád viděl ministr vnitra, ale systémovým jevem, jehož důsledky na sebe zřejmě nenechají dlouho čekat.*“⁸⁸

4.1.3 Přístup Respektu k problematice rasismu

Způsob psaní Respektu o rasismu a extremismu je výrazně kritický. V názorových příspěvcích (komentářích, úvodnicích) se časopis zaměřuje na kritiku jednání politiků, policie, soudů, ale také Čechů a české povahy všeobecně. Původ romského společenského vyloučení a nepřizpůsobivosti vidí list ve špatně fungujícím systému, nikoli v samotném romském obyvatelstvu. Respekt tak v příspěvcích o Romech často vypovídá spíše o české společnosti a politickém systému, než o Romech samotných. Ti jsou pasivními objekty. Jsou oběti špatně fungujícího systému a z toho vyplývajících rasistických útoků. Pokud se objeví kritika chování Romů jako takových, je toto chování vzápětí opět vysvětleno jako důsledek špatně fungujícího systému.

Výrazné zastoupení tematiky protiromského rasismu odpovídá dlouhodobé tematické agendě Respektu. Tvrdá společenská kritika je v souladu s tím, jak se Respekt sám se deklaruje - jako „kritické médium“.

⁸⁷ Šimečka, Martin, M. Býlí muži proti romským klukům. Respekt. 2009, roč. XX, č. 17, s. 41.

⁸⁸ Šimečka, Martin, M. Býlí muži proti romským klukům. Respekt. 2009, roč. XX, č. 17, s. 41.

Konkrétní autoři analyzovaných textů o romské problematice píší opakovaně a dlouhodobě. V redakci působí též jedna profesionální romistka. Redaktoři se tedy v tematice orientují a jejich kritiku lze považovat za kvalifikovanou. Z názorové orientace listu lze odvodit, že výběr redaktorů není náhodný. V textech se implicitně projevují proromské sympatie. Autoři se v problematice rasismu a extremismu staví do pozice obránců Romů.

Články se někdy latentně, jindy explicitně, snaží vyzývat ke změně. Některé navrhuje řešení, jak zlepšit vzájemné soužití Romů s majoritní společností. Autoři citují odborníky na romskou problematiku a členy neziskových organizací. Velká část příspěvků se soustředí spíše na neonacismus a způsoby jeho represe: tresty pro extremisty, zákazy neonacistických pochodů atd.

Po jazykové stránce jsou texty formální, neemotivní. Autoři se snaží jasně a logicky argumentovat. Nepoužívají expresivní výrazy. Výjimku tvoří Jan Balabán, který má specifický jazykový styl, který se vyznačuje ironií, sarkastickým humorem a někdy i vulgaritou. Autoři bez výjimky používají označení „Rom“. Výraz „Cikán“ se vyskytuje jen v citacích. Respektují tak deklaraci ROI z roku 1989. Jak již bylo řečeno v kapitole *Romové po roce 1989*, ROI prohlásila termín „Romové“ za oficiální označení romského etnika v ČR. Přítomnost výrazu „Rom“ nebo „Cikán“ v přímé řeči je znakem postoje autorů k mluvčímu a jistým interpretačním vodítkem pro čtenáře. Pokud je v citaci obsaženo slovo „Cikán“, autor textu se proti tomuto výroku a jeho původci vymezuje. Čtenář, který je srozuměn s tím, jak jsou v Respektu užívána slova „Rom“ a „Cikán“, si toto vodítko dokáže vyložit.

4.1.4 Obraz Romů v příspěvcích s tematikou rasismu a extremismu

Romové jsou Respektem v příspěvcích týkajících rasismu a extremismu v naprosté většině případů pojímáni jako bezbranné oběti. Špatnou situaci, ve které se Romové nacházejí, a která je hlavním důvodem vzbuzujícím protiromskou nenávisť, Respekt přičítá majoritní společnosti: *„Pokud máte za sebou zvláštní školu, všichni kolem vás automaticky považují za příživníka a zloděje, práci neseženete ani náhodou a ještě vám pod okny křičí, že vás zabijí kvůli tomu, že někdo, s kým nemáte nic společného, někde něco provedl – nakolik „na vás“ by mohla být změna k lepšímu?“*⁸⁹

⁸⁹ Tabery, Erik. Když se volá lynč. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 36, s. 3.

Trend zobrazování Romů – obětí, je patrný zejména v příspěvcích týkajících se násilných útoků proti konkrétním Romům. Vítkovský žhářský útok Respekt označuje jako „*pokus o devítinásobnou vraždu, jehož obětí je nadosmrti zmrzačené dítě*“⁹⁰. Obě postížené romské rodiny – Sivákovi a Malí - jsou v textech konkrétně jmenovány a jejich členové jsou několikrát citováni. Autoři se velmi kriticky staví proti tendencím připisovat vinu samotným obětem. Tabery v úvodníku nazvaném „*Hořící Morava*“ píše: „...*přes velkou míru solidarity z různých koutů země si mnozí myslí, že si za to Romové mohli sami, že snad mohlo jít o vyřizování účtů mezi romskými klany či pomstu lichvářů. Ta nechut' přiznat vinu bílým je jako z učebnice.*“⁹¹ Respekt tedy od počátku operuje s Romy jako oběťmi rasismu. I v době, kdy ještě nejsou známi viníci, týdeník sice představuje i alternativní verzi policie, že se jednalo o vyřizování účtů mezi romskými rodinami, s touto verzí však nepracuje, naopak se proti ní vymezuje. Vítkovský útok je v Respektu od počátku považován za rasistický a Romové jsou jednoznačné oběti. V několika zprávách Respekt informuje o aktuálním zdravotním stavu popáleného romského děvčátka. V reportážích se zaměřuje mimo jiného na situaci postížené rodiny – jejich ubytování, finanční situaci a především jejich neštěstí a trápení nad stavem dítěte. „*Paní Sivákovou a jejího druha však zatím nejvíce tíží stále kritický stav malé Natálky. „Nemůžu ji ani obejmout, pochovat si ji, přitisknout,“ říká o své dceři Anna Siváková a po tváři jí tečou slzy. (...) „Nejvíce mi chybí její hlas,“ říká paní Siváková. „Bylo jí všude plno. A teď je tady takové ticho.*““⁹² Podobné silně emočně zabarvené citace obětí se vyskytují na různých místech. Autoři tak dále zdůrazňují utrpení obětí a implicitně apelují na emoce čtenářů.

V souvislosti s vítkovským útokem Respekt cituje i další Romy, kterým pachatelé již dříve vyhrožovali: „*Výhrůžky, nadávky, pokřikování ty černá svině. Pokaždé, když šli kolem, tedy pokud nešli sami. To si pak netroufli, popisuje bezproblémové studenty skupinka romských žen s kočárky.*“ Všechny citované Romky a Romové jsou představováni jako nevinné oběti. Jedna z žen popisuje noc, kdy byla její rodina napadena žháři: „*Vzbudila mě někdy po půlnoci malá, chtěla pít. Ve chvíli, kdy*

⁹⁰ Spurný, Jaroslav. Nás se to netýká. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 29, s. 14.

⁹¹ Tabery, Erik. Hořící Morava. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 35, s. 3.

⁹² Čopjaková, Kateřina. Čistí jako lilium. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 29, s. 22.

jsem začala kojít, se rozbilo okno a do místnosti vletěla lahev. Rozbila se a v pokoji to začalo zapáchat po nějaké chemikálii.“⁹³

Respekt se vymezuje i vůči potenciálním, předpokládaným odpůrcům. V některých případech nekritizuje konkrétní osoby nebo orgány, ale určité názory a postoje, které u většinové společnosti předpokládá. Například v zásadě odmítá názor „některých lidí“, že Romové mají výsadní postavení: „*Kde prosím? V restauracích, kam je nepustí? Na úřadu, který je považuje automaticky za zneuživatele dávek? Ve školách, kde děti rovnou vyhazují ze základních škol? Ne, nějaké lepší postavení Romů neexistuje.*“⁹⁴ Podle Jana Balabána česká společnost potřebuje „*objekt pudové nenávisti dostatečně odlišný, ubohý a bezmocný, aby se na něm mohli ukájet i árijští ubožáci.*“⁹⁵ A tímto objektem jsou podle něj právě Romové.

Situaci Romů mimo Českou republiku, především na Slovensku a v Maďarsku Respekt hodnotí jako ještě palčivější než v Česku. Na Slovensku Romové žijí ve velmi špatných podmínkách v osadách koncentrovaných na východě země. V Maďarsku jsou zase ohrožováni fašizujícími Maďarskými gardami a celkovou extremizací společnosti.

Společným rysem příspěvků týkajících se rasismu a extremismu je tedy pojetí Romů jako obětí. Ačkoli autoři připouští i problémovost samotných Romů, vysvětlují ji vždy jako důsledek chování majoritní společnosti. Romové jsou ve špatné situaci, což je chyba špatně fungujícího systému, kvůli kterému nedosahují dostatečného vzdělání a jsou nezaměstnaní. Jejich postavení je potom činí terčem extremistických stran a neonacistů. Kritizován je politický systém jako celek, konkrétní osoby (často starostové obcí, zmocněnkyně pro lidská práva atd.), špatná práce policie a soudů a rasismus obyvatel.

4.2 Sociální problematika

Množstvím příspěvků je sociální problematika na stránkách Respektu po rasismu nejfrekventovanější tematikou spojovanou s romskou menšinou. Jde zároveň o kategorii, která je nejdiverzifikovanější. Zahrnuje širokou škálu témat, jejichž

⁹³ Čopjaková, Kateřina. Takoví hodní zabijáci. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 35, s. 22.

⁹⁴ Tabery, Erik. Když se volá lynč. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 36, s. 3.

⁹⁵ Balabán, Jan. Jebem ti boha. *Respekt*. č. 2009, roč. XX, č. 31, s. 65.

společným jmenovatelem je upozorňování na špatnou sociální situaci českých Romů a kritika nesprávných přístupů k řešení této situace. Tato tematika opět souvisí s jedním z hlavních zaměření Respektu – s orientací na lidská práva a práva menšin.

4.2.1 Shrnutí sociálních témat

Sociální problematika je rozebírána v souvislosti s několika různými okruhy témat. Důležitým okruhem je vzdělávání romských žáků v českém školském systému a především důraz na nedostatky tohoto systému. Respekt rozebírá znevýhodnění dětí ze sociálně vyloučených lokalit. V několika příspěvcích kritizuje bezdůvodné zařazování romských dětí do speciálních⁹⁶ škol a vznik segregovaných romských a bílých škol.

Časopis obsáhle pojednává problematiku bydlení romských rodin. Zabývá se především obcemi s vysokou koncentrací romského obyvatelstva. Důležitým tématem je vystěhovávání Romů na okraje města a vznik romských ghett.

V analyzovaném období bylo rovněž významné téma exekuce sociálních dávek, spojované především s chomutovskou primátorkou Ivanou Řápkovou a s některými dalšími starosty.

4.2.2 Analýza příspěvků

Jak již bylo řečeno, jedním z nejvýznamnějších sociálních témat je vzdělávání romských dětí. V analyzovaném období se mu Respekt věnuje opakovaně ve zpravodajských i názorových textech. Hlavní kritika míří proti zařazování romských dětí do zvláštních, resp. speciálních škol. Autoři vychází z průzkumů Člověka v tísní, Ivana Gabala⁹⁷ a jeho společnosti GAC. Výsledky těchto průzkumů jsou několikrát citovány a parafrázovány a autoři od nich odvíjí svoji argumentaci.

Obecně je v textech parafrázím a citacím věnován velký prostor. Autoři se opírají o názory odborníků nebo výpovědi diskriminovaných Romů. Citovány jsou však také hlasy, se kterými autor nesouhlasí. Texty jsou vystavěny jako polemiky autorů s

⁹⁶ V České republice oficiálně neexistují zvláštní školy. Byly zrušeny v roce 2005. Místo nich – ve stejných budovách, se stenými učiteli a žáky – vznikly „základní školy praktické“. Ty mají status běžných základních škol, ale vyučují podle speciálních učebních plánů přizpůsobených dětem s lehkou mentální retardací.

⁹⁷ Ivan Gabal je český sociolog a ředitel Gabal Analysis Consulting, společnosti, která se věnuje analýze dat a informací v oblasti veřejného mínění, společenské dynamiky politického vývoje, marketingu a médií.

cizími názory, s hlasy lidí, kteří zastávají jinou verzi událostí než oni. Na některých místech vytváří tato dialogická struktura dojem, jako by autor reprodukoval svoji skutečnou diskusi.

Již názvy článků vypovídají o celkovém vyznění (Např. *Černobílý test*, *Děti na odpis*, *Školy proti Romům*). Autoři upozorňují na závažnost zdejší časté praxe zařazovat romské děti automaticky do zvláštních škol. Další problém vidí ve vznikání etnicky segregovaných škol, protože neromští rodiče si nepřejí, aby jejich děti chodily do školy s Romy. Takové jednání autoři příspěvků označují za diskriminaci: „*Diskriminace dětí, za bolševiků zavedená kvůli sociálnímu původu a politickým názorům rodičů, měla skončit. Jenže český návrat do Evropy se v tomto ohledu až tak úplně nedaří. Dvacet let po převratu se totiž na zdejších školách šíří segregace jiná – rasová.*“⁹⁸

Kritika je směřována proti státu: „*Strach rodičů z etnicky promíchaných škol není žádný vynález Česka. V Česku se však celá věc děje s přímou asistencí či podporou státu. Jinak řečeno, stát to celé pomáhá organizovat.*“⁹⁹ Kritizovány jsou také odborníci: „*...pedagogicko-psychologické poradny ve spolupráci s učiteli vydávají jako na běžícím pásu doporučení pro přesun romských žáků z běžných škol do zvláštních.*“¹⁰⁰ A kritika míří také na společnost jako celek: „*Všeobecně pohrdavý postoj české společnosti vůči Romům...*“¹⁰¹ Švehla v jednom z komentářů problém shrnuje: „*Školský systém vyrábí nevzdělané, sociálně nepřizpůsobivé jedince, od nichž se pak většinová populace snaží co nejvíce izolovat právě proto, že jsou nezdělaní a sociálně nepřizpůsobiví. To celé za miliardy korun ze státního rozpočtu.*“¹⁰²

Romské děti tak jsou od počátku znevýhodněny: „*Pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí, což zjednodušeně řečeno znamená, že žijí v rodinách na okraji společnosti, v prostředí, kde se řeší každodenní existenční problémy, rodiče jsou nezaměstnaní, mají nanejvýš základní vzdělání, nemají žádný důvod k víře v šanci úspěchu uprostřed většinové společnosti, potýkají se s dluhy, depresí a rezignací. A někteří také s alkoholismem a kriminalitou.*“¹⁰³ Vzniká tak uzavřený kruh, ze kterého

⁹⁸ Švehla, Marek. Černobílý test. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 45, s. 14.

⁹⁹ Švehla, Marek. Černobílý test. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 45, s. 14.

¹⁰⁰ Komárek, Michal. Děti na odpis. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 45, s. 42.

¹⁰¹ Švehla, Marek. Černobílý test. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 45, s. 14.

¹⁰² Švehla, Marek. Černobílý test. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 45, s. 14.

¹⁰³ Komárek, Michal. Děti na odpis. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 45, s. 42.

Romové nemohou vystoupit bez pomoci majority. Většinová společnost je tedy odpovědná za špatnou situaci romské menšiny.

Podobný přístup se objevuje i v problematice bydlení Romů a jejich soužití v obcích, zejména na severu Čech. Respekt svoji kritiku v tomto případě směřuje na nižší komunální politiky, radnice a místní obyvatele: „*Varnsdorfská radnice se chová jako nejbezohlednější realitní magnát – za nuzné bydlení v městské ubytovně vybírá od tamních obyvatel, zejména Romů, vysoké nájmy, které nejsou běžné v Praze. Město tak místo, aby svým občanům pomohlo, jejich nouzi ještě prohlubuje.*“¹⁰⁴ Několik článků se věnuje odsunu Romů z center měst na okraje a vzniku ghett. Respekt se vrací i k minulým kauzám. V článku *Děti z kontejneru* rozebírá současnou situaci vsetínských Romů, které v roce 2006 nechal tehdejší starosta Jiří Čunek vystěhovat za město. „*V akci, která svého autora vynesla do nejvyšší politiky, prodělali nejen Romové, ale také bílá většina.*“¹⁰⁵

Velmi specifický je příspěvek *Obnovte magerdo!* od Jany Hejkrlikové. Jde o jediný článek psaný Romkou. Hejkrliková není redaktorkou Respektu, tento článek je v analyzovaném období její jediný. Výjimečný je tím, že autorka se nesnaží působit jako nezaujatý pozorovatel, píše jakožto Romka o tom, jak se cítí v české společnosti: „*Z televize, novin a z internetu jsem téměř každý den informovaná, že krademe, přepadáváme, pobíráme sociální dávky, nepracujeme. Zkrátka a dobře, že obtěžujeme tento stát! Tak... Pomalu budu muset sbalit svých pět švestek, protože nás odtud musí po zásluze všechny vyhnat, když tu českou zemi tak vykořisťujeme.*“¹⁰⁶ V tomto ironickém duchu je psán celý text. Hejkrliková tak vyjadřuje kritiku státu a společnosti, která je pro Respekt tak typická, poněkud z jiného úhlu. Jako příslušnice romského etnika, která má s diskriminací a rasismem vlastní zkušenosti, píše osobním a emotivním stylem.

Pozitivně je hodnocena práce aktivistů a nevládních organizací: „*Díky aktivistům Člověka v tísní či sociologům, jako je Ivan Gabal, máme problém romských ghett velmi dobře zmapovaný. Známe složení jejich obyvatel, známe důvody, proč se dostávají do dluhů. Víme, že vedle nezodpovědných lidí, drobných kriminálníchků či narkomanů jde o oběti lichvy, matky živící děti, lidi bez šance sehnat práci.*“¹⁰⁷

¹⁰⁴ Tisíce za ubytovnu. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 38/39, s. 6.

¹⁰⁵ Čápová, Hana. Děti z kontejneru. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 20, s. 30.

¹⁰⁶ Hejkrliková, Jana. Obnovte magerdo! *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 46, s. 87.

¹⁰⁷ Švehla, Marek. Sám Kocáb nestačí. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 11, s. 11.

4.2.3 Přístup Respektu k sociální problematice

Sociální témata ve spojitosti s romskou menšinou jsou téměř výhradně v textech postavena jako problémy, které je nutné řešit. Něco je špatně, autoři se snaží problém popsat a rozebrat. Naprostá většina článků je tedy kritických. Důraz je kladen na to, že problémy romské menšiny jsou problémy celé romské společnosti, nelze se od nich distancovat, ignorovat je. Autoři také neustále zdůrazňují, že neexistují rychlá a jednoduchá řešení, čímž se vymezují proti radikálním proudům ve společnosti.

Značný prostor je věnován názorům a výroky nejrozličnějších osob, politiků, odborníků, populárních osobností i např. obyvatel místa, o němž se referuje: jsou citovány, parafrázovány a komentovány, objevují se v titulcích, podtitulcích a mezititulcích, v úvodních a v závěrečných pasážích textů. Zaměření na cizí výroky a způsob jejich prezentace představují jevy pro Respekt do značné míry charakteristické a dosti výrazné.

Po jazykové stránce i zde platí, že v autorské řeči je používán výhradně výraz „Rom“. V přímé řeči je přítomnost výrazu „Rom“ nebo „Cikán“ indexem postoje autorů k mluvčímu. Cituje-li autor osobu, která užívá výraz „Cikán“, je to pro čtenáře indikátor toho, že autor článku s touto osobou nesouhlasí. V souvislosti se segregovanými školami autoři někdy používají výraz „cikánská škola“, který je však vždy v uvozovkách. Autor tak dává najevo, že nejde o jeho výraz, nýbrž že jde o slovní spojení, které je používáno místními obyvateli. Uvozovky znamenají distanci autora od tohoto pojmu. V podobném smyslu je používáno i spojení „bílé rodiče“ a „bílé děti“. Tyto výrazy se objevují výhradně v referování o rodičích, kteří jsou jednou z příčin segregovaných škol. Jejich jednání a rasistické postoje jsou kritizovány a výraz „bílé rodiče“, tak jen důrazněji demonstruje to, jak se tyto rodiče sami vymezují proti Romům. K projevení autorova nesouhlasu s určitými praktikami nebo konkrétně s výroky citovaných osob také slouží lehká ironie *„Čeští Romové jsou buď hloupější než ostatní, nebo je naše společnost rasistická a už od dětského věku systematicky Romy vyčleňuje do podřadného postavení.“*¹⁰⁸

¹⁰⁸ Komárek, Michal. Děti na odpis. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 45, s. 44.

4.2.4 Obraz Romů v příspěvcích se sociální tematikou

Texty zabývající se sociální situací Romů jsou především kritikou většinové společnosti. Romové jsou obětí sociálního systému: „Majoritní společnost nemá sociálně slabé Romy ráda, narušují její řád a hodnoty. Snaží se je tlačit do míst, kde ji nebudou rušit. Jenže také Romové na tlak reagují. Zoufalství z toho, že jim nikdo nepronejme byt, není pro ně práce a jejich děti končí ve školách pro hloupé, se snadno může změnit v agresi.“¹⁰⁹ Případy romské agresivity a asociálního chování pouze plynou z těchto nespravedlností, které jsou na nich páhány.

Romové v příspěvcích se sociální tematikou vystupují jako sociálně vyloučení občané, kteří nemají přístup ke kvalitnímu vzdělání a bydlení a jsou obětí diskriminace většinové společnosti.

4.3 Umění s námětem Romů

V analyzovaném vzorku se objevilo pět příspěvků, jejichž hlavním tématem je umění. Námětem textů byla umělecká díla, která ztvárňují témata související s Romy. Nejednalo se tedy o Díla romských umělců, nýbrž o umění jehož námětem jsou Romové. Ve všech případech šlo o recenze:

- Jan Gregor – Recenze filmu El Paso režiséra Zdeňka Tyce
- Jan Gregor – Recenze filmu Cigán režiséra Martina Šulíka
- Karolína Ryvolová – Recenze divadelního představení Můj souseď, můj nepřítel režisérky Viktorie Čermákové
- Karolína Ryvolová – Recenze divadelního představení Pásla koně na balkóně režiséra Jiřiho Honzíka
- Jan H. Vitvar – recenze knihy fotografií Cikáni fotografa Josefa Koudelky

Námětem hodnocených děl je život Romů a jejich soužití s majoritní společností. Jeden text – recenze knihy fotografií Josefa Koudelky – pojednává dílo, které bylo poprvé vydáno v 60. letech. V ostatních případech autoři recenzí volili díla, která jsou aktuální, souvisí se současnými problémy nebo přímo vycházejí ze skutečných událostí.

¹⁰⁹ Čápová, Hana. Děti z kontejneru. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 20, s. 30.

V příspěvcích pak k těmto událostem odkazují. Tématem recenzovaných děl je život Romů, avšak autoři nejsou Romové. Žádná recenze nehodnotí přímo dílo romského autora. Jistou výjimkou je jen divadelní představení *Můj soused, můj zabiják*, v němž hrají tři Romové.

Autoři recenzí nehodnotí pouze čistě uměleckou stránku, ale zabývají se společenským kontextem a jakousi „morální“ rolí díla. Gregor v recenzi *El Pasa*, filmu založeného na skutečných událostech, neustále naráží na kontext jeho vzniku: „*V době, kdy se chomutovská radnice chlubí více než sta tisíce podpisů pod peticí schvalující exekuci sociálních dávek neplatičům, přichází do kin film, v němž hraje hlavní roli příběh podobné dlužnice (...) Tycovi se na základě případu jedné konkrétní rodiny podařilo vystihnout neuralogické body přístupu většinové společnosti k sociálně vyloučeným a naopak.*“¹¹⁰

Ze skutečné události vychází i hra *Můj soused, můj zabiják*, jejímž námětem je prezentace výsledků českého předsednictví Dekády romské inkluze. Hra je podle Ryvolové sondou do „*vzájemného vztahu Čechů a Romů, kteří v téhle zemi představují největší vnitřní jinakost.*“¹¹¹ V době vzniku hry došlo k prudkému vývoji v severních Čechách, na nějž autoři reagovali. Představení je tak plné konkrétních odkazů na události a novinové články. Jednou z hlavních postav je vládní zmocněnkyně pro lidská práva Monika Šimůnková. „*Divákovi její latentní rasismus nejspíše zaleze pod kůži daleko víc než otevřený nacionalismus Tomáše Vandase,*“ hodnotí Ryvolová. Nakonec shrnuje, že hra nutí diváky přemýšlet, „*což se o dvojrozměrné prezentaci severočeských událostí ve většině médií říct rozhodně nedá.*“¹¹² Je tedy patrná neustálá snaha hledat analogie uměleckých děl a reality současného dění.

Gregor popisuje to, co považuje za romský stereotyp: „*Nedočkáte se tu stereotypního zobrazení Romů v pohádkové nadsázce jako snivého národa, kterému v rozletu brání nudná upjatost pravidel vnucených majoritou.*“¹¹³

Ryvolová konstatuje, že „*Čeští Romové právě prožívají zlé časy.*“¹¹⁴ Hodnotí hru *Pásla koně na balkóně*, která se odehrává v budoucnosti, kdy jsou Romové vyhubeni a

¹¹⁰ Gregor, Jan. Milující máma na zabití. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 12, s. 58.

¹¹¹ Ryvolová, Karolína. Šimůnkové noční můra. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 40, s. 75.

¹¹² Ryvolová, Karolína. Šimůnkové noční můra. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 40, s. 75.

¹¹³ Gregor, Jan. Milující máma na zabití. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 12, s. 58.

¹¹⁴ Ryvolová, Karolína. Kůň v kapse na slepici. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 14, s. 67.

lidstvo je „rasově čisté“. Podle autorky by se hra místo budoucnosti mohla příště odehrávat třeba v Novém Bydžově. Romové jsou zde chápáni jako oběti majoritní společnosti. Podobně je tomu i v recenzi knihy fotografií Josefa Koudelky *Cikáni*, která vznikla z materiálů nafocených v 60. letech. Vitvar píše, že jde o fotografie etnika, kterému „Československo krátce předtím zakázalo kočovat, které si ale přesto udrželo svou hrdost a krásu.“¹¹⁵ Autor recenzi uzavírá konstatováním, že tradiční svět Romů byl zničen a bohužel již není možné ho obnovit.

Kromě textu o Koudelkově knize fotografií, které pocházejí ze 60. let minulého století, se tedy všechna hodnocená díla týkají aktuálních problémů Romů. Autoři článků uměleckou stránku propojují s konkrétními problémy.

4.3.1 Obraz Romů v příspěvcích s uměleckou tematikou

Obraz Romů, jaký vytvářejí autoři textů s kulturní tematikou, můžeme usuzovat z toho, která díla si pro své recenze vybírají. Oba hodnocené filmy a jednu divadelní hru můžeme charakterizovat jako realistický typ umění. Přímo vycházejí z aktuálních problémů a je volně inspirováno skutečnými událostmi. Druhá hra – *Pásla koně na balkóně* – se sice odehrává v jakési sci-fi budoucnosti, kdy jsou Romové vyhubeni, avšak narážky a souvislosti se současnou realitou jsou zřejmé. Autoři si tedy pro své recenze vybírají díla, které nevytváří romantizující představu Romů, jako krásného nespoutaného národa. Díla naopak vycházejí ze současné situace českých Romů, která je velmi problematičká. Hlavní aktéři jsou sociálně vyloučení, oběti rasismu a lidé závislí na sociálních dávkách.

S romantickou představou hrdého a krásného romského etnika pracuje pouze kniha fotografií Romů fotografa Josefa Koudelky. „*Na jeho snímcích vidíme šarmantní chlapíky s houslemi pod bradou, usměvavé krasavice s peníze ve vlasech, děti popelící se v prachu dřevěných světnic, pohřby, svatby. Zkrátka romantický svět Romů...*“¹¹⁶

4.4 Pozitivní příklady

V analyzovaném období se vyskytuje malá skupina textů, které jsem zařadila do kategorie pozitivní příklady. Patří sem dva druhy příspěvků. Jde jednak o články, které

¹¹⁵ Vitvar, Jan, H. Návrat k Cikánům. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 32, s. 56.

¹¹⁶ Vitvar, Jan, H. Návrat k Cikánům. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 32, s. 56.

rozebírají situaci v městech a obcích, kde dle názoru autorů existuje správný přístup k romské menšině. Tento přístup pak autoři stavějí do protikladu k praktikám ve většině jiných měst a obcí.

Do této kategorie byly také zařazeny dva příspěvky, které se věnují konkrétní osobě: zpráva o romském bezdomovci, který odnesl na policii nalezených padesát tisíc korun, a rozhovor s úspěšnou romskou řidičkou kamionu žijící v Kanadě.

Texty v této kategorii se určitým způsobem odlišují od obvyklého kritického přístupu k romské problematice. Jak již bylo řečeno v kapitolách o rasismu a sociální problematice, *Respekt* je ve většině případů krajně kritický vůči české společnosti, politikům, obcím atd. Tato kritika zaznívá i v této kategorii textů, je však postavena na protikladu k řešení romské problematiky, které autoři považují za správné.

Chválena je práce neziskových organizací, starostů a radnic. Například v článku o Dobré Vodě u Toužimi, kde převážná část obyvatel jsou Romové, autor vyzdvihuje práci sdružení Český západ i radnice: *„Radnice v Toužimi začala se sdružením spolupracovat, zřídila pro děti z Dobré Vody v toužimské škole družinu, vratky aut a převrácené popelnice už dnes v Dobré Vodě nenajdeme a plánované zkrášlení obce má být dalším krokem.“*¹¹⁷

V příspěvcích je „pozitivní příklad“ vždy srovnáván se situacemi jinde:

*„Celé Česko dnes probírá postup starostky, která přikázala zabavovat zadlužené chudiny ve svém městě sociální dávky. Znojemská radnice se na cestě za svými penězi od dlužníků vydala opačným směrem. A má s tím úspěch.“*¹¹⁸

*„Městečko Obrnice nedaleko Mostu mělo před pár lety všechny předpoklady, aby tu zavládlo stejné napětí jako dnes v Novém Boru, Varnsdorfu či Rumburku. Zrušené fabriky, nezaměstnanost vysoko nad celostátním průměrem, útek schopnějších sousedů za lepším a pomalá proměna místního sídliště v další romské ghetto. Pak ale přišla starostka Drahomíra Miklošová (ODS) a obec se odrazila ode dna.“*¹¹⁹

V příspěvcích je mnoho citací. Autoři se vůči citovaným osobám nevymezují a ani citované osoby mezi sebou nejsou v konfrontaci. Celkové vyznění příspěvků je pozitivní.

¹¹⁷ Brolík, Tomáš. Namaluj si domov. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 12, s. 28.

¹¹⁸ Brabec, Jan. Zkusíme to jinak. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 14, s. 23.

¹¹⁹ Čápková, Hana. Restart v Obrnicích. *Respekt*. 2011, roč. XXII, č. 47, s. 42.

Druhá kategorie textů zařazených do této supiny přibližuje romské osobnosti, které jsou v určitém ohledu výjimečné. V jednom případě jde o rozhovor s romskou ženou, která pracovala jako romská poradkyně, procestovala celý svět a nyní žije v Kanadě. Jde o příklad úspěšné romské osobnosti. Lze předpokládat, že s ní redaktor Ondřej Nezbeda vede interview právě proto, že jde o Romku, protože tématem velké části otázek jsou právě Romové. Otázky směřují na romskou menšinu v Kanadě a na důvody její emigrace. Redaktor se dále ptá na problémy soužití Romů s Čechy. I otázky, které jako takové nemají s příslušností k romskému etniku nic společného, jsou dávány do souvislosti s jejím romstvím. Příkladem je otázka, zda Romům nevadí, že má Krobotová homosexuální orientaci.

V druhém případě textu o výjimečné osobě, je zpráva o romském bezdomovci Horváthovi, který našel v kontejneru padesát tisíc korun a předal je policii. V této krátké zprávě jde o vyzdvižení morální odpovědnosti tohoto muže, což zdůrazňuje i jeho citace: „*Chci mít čisté svědomí*“¹²⁰.

4.4.1 Obraz Romů v příspěvcích s tematikou pozitivních příkladů

V této kategorii příspěvků jsou Romové pojímáni jako sociální skupina, která je sice v problematické situaci, ale tato situace je řešena. Romové spolupracují s obcemi a neziskovými organizacemi a aktivně se zapojují na práci, která je prospěšná, a na zlepšování kvality svého života. Tato spolupráce má různé podoby: společná schůze se zástupci města, sestavení splátkového kalendáře dlužníků, romské děti, které zkrášlují prostředí města atd. Autoři příspěvků vyjadřují optimismus a zdůrazňují schopnost Romů a Neromů domluvit se a spolupracovat.

Příspěvky o poctivému bezdomovci a úspěšné mladé ženě představují konkrétní jednotlivce, kteří jsou určitým způsobem výjimeční. Helena Krobotová je vzdělaná Romka, která cestuje a je úspěšná v pracovním životě. Pan Horváth vyniká svou morálkou – odevzdal policii vysoký obnos, přestože je člověkem bez domova. Autoři tak podávají obraz Romů, který se vymyká obvyklému zobrazování romské menšiny ve spojení se sociálními problémy a rasismem.

¹²⁰ Čisté svědomí pana Horvátha. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 34, s. 6.

4.5 Romská kultura a historie

Do této kategorie byly zařazeny texty, které se soustředí na kulturu a tradice romského etnika v minulosti i v současnosti.

Výrazným a opakovaným tématem je romský holocaust. Především jde o texty týkající se bývalých koncentračních táborů¹²¹ v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Na podzim 2009 se několik textů věnuje situaci okolo rumunských kočovných Romů. Ti přijeli do České republiky podpořit svého vážně zraněného prince, který později zemřel. Romistka Karolína Ryvolová se dále v rozsáhlém textu věnuje situaci Romů před rokem 1989.

Romský holocaust je připomínán v souvislosti se dvěma koncentračními tábory na našem území. V případě Letů je kritizováno rozhodnutí vlády, že nekoupí vepřín, který stojí na místě bývalého sběrného tábora. Jindřich Šídlo toto rozhodnutí označuje za ostudu, protože k vyřešení situace vyzval Českou republiku i Evropský parlament a řada známých osobností. Šídlo píše: „*Smrdutý a ošklivý prasečák prostě zůstane tou nejlepší možnou připomínkou naší hanby a neschopnosti vyrovnat se s ní.*“¹²² Hodonín u Kunštátu je připomínán v souvislosti s pietními shromážděními konanými na uctění památky obětí holocaustu.

Karolína Ryvolová se věnuje situaci romské menšiny v době komunistického režimu. Režim podle ní nabízel Romům sociální jistoty, zároveň ale likvidoval jejich kulturu i národní cítění. Autorka připomíná úspěch Svazu Cikánů-Romů¹²³, romské organizace, která na konci 60. let sjednotila všechny české Romy. Svaz však brzy zanikl. Ryvolová píše: „*Členové svazu (...) vystoupili s tím, že Romové nejsou pouhá etnická skupina, ale národ spojený jednotným jazykem, normami chování a kulturním bohatstvím. Tahle opovážlivost se „cikánským nacionalistům“ nevyplatila, protože podobné snahy byly v přímém rozporu s plánem strany rozpustit „cikánský problém“ ve většině.*“¹²⁴

¹²¹ V odborné literatuře označení těchto táborů kolísá. Například Nečas (1999, s. 68) užívá označení „sběrné tábory“. Objevuje se také termín „pracovní tábory“. Respekt používá označení „koncentrační tábory“.

¹²² Šídlo, Jindřich. Lety z očí. Respekt. 2010, roč. XXII, č. 41, s. 26.

¹²³ Byl vytvořen v rámci Národní fronty v roce 1969 (Srb, 1999, s. 339).

¹²⁴ Ryvolová, Karolína. Zapojte se! Respekt. 2009, roč. XX, č. 50, s. 66.

Několik článků se zabývá desetidenním pobytem rumunských kočovných Romů v Česku. Spíše než romské kočovníky však autoři rozebírají reakce, které jejich příjezd vyvolal v české společnosti a především v médiích. Podle Kateřiny Čopjakové vzbudili kočovníci především obavy. Implicitně zaznívá kritika strachu české společnosti ze „všeho cizího“. Autorka ironicky shrnuje obavy obyvatel vesnice, kde Romové několik dní pobývali: „*Problém, kam chodily tři desítky Romů na toaletu (...) a jak často se koupaly, se jeví jako nejzásadnější bod vzpomínky na kočovníky, nad kterým oslovení místní přemítají dodneška. To, co zůstává v pozadí, ale nakonec to každý z nich zmíní, je, že byli ‚kupodivu tiší‘*“¹²⁵ Marek Švehla věnuje tomuto tématu editorial, v němž se soustředí na kritiku internetových médií, které dle něho „*ve snaze strhnout pozornost napínaly strunu strachu a senzace*“.¹²⁶ K samotným Romům a k jejich vnějšmu bohatství se v článku Čopjakové vyjadřuje Štefan Ličartovský, pracovník neziskové organizace a Rom: „*Byli to Olaši, lidé na cestě. Těm nesejde na domech, chtějí mít svůj majetek stále s sebou, tedy dobrý vůz, dnes auto, a šperky. Tak to bylo a tak to bude*“.¹²⁷ Citován je také strýc chlapce Nicolae Dimofte: „*Společně slavíme, společně držíme smutek – prostě se podporujeme. Je to u nás zvykem*“.¹²⁸

4.5.1 Obraz Romů v příspěvcích s tematikou romské kultury a historie

Respekt v této kategorii textů představuje Romy jako svébytné etnikum s vlastní historií, tradicemi a bohatou kulturou. Autoři se snaží ukázat, že Romové nepatřili vždy k nejnižším sociálním skupinám. Dokládá to romskými politickými a kulturními organizacemi, které fungovaly za minulého režimu. Zároveň však připomíná, že právě minulé režimy měly zásluhu na systematickém ničení romské kultury a svébytnosti etnika.

Autoři připomínají, že Romové byli obětí druhé světové války, kdy mnoho z nich zahynulo v koncentračních táborech. Důrazným připomínáním táborů na našem území jakoby obviňovali českou společnost z ignorace této nepříjemné součásti naší

¹²⁵ Čopjaková, Kateřina. Poprask na vsi. *Respekt*. 2009, č. 33, s. 21.

¹²⁶ Švehla, Marek. Kočovníci a nová média. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 33, s. 3.

¹²⁷ Čopjaková, Kateřina. Poprask na vsi. *Respekt*. 2009, č. 33, s. 21.

¹²⁸ Třes z romských kočovníků. *Respekt*. 2009, roč. XX, č. 32, s. 9.

historie: „*Celý příběh české viny nevyhnutelně získal razítko čehosi importovaného a vnuceného zvenčí, něčeho, co jen má kazit obraz Čechů jako bezmocných obětí.*“¹²⁹

Další újmu způsobil romskému etniku komunistický režim, který podle autorů systematicky likvidoval romské kulturní bohatství. Bylo zakázáno kočování, potlačovala se romská kultura a jazyk, docházelo k nuceným sterilizacím. Podle Ryvolové v té době probíhal „pokus o genocidu“. Dnešní Romové tak nesou následky minulých režimů.

V příspěvcích o rumunských kočovnicích se pozornost redaktorů soustředí především na reakce české společnosti. Romové jako takoví jsou v textech řešeni spíše okrajově - jako rodina, která zažívá po smrti svého příbuzného těžkou situaci.

¹²⁹ Šídlo, Jindřich. Lety z očí. *Respekt*. 2010, roč. XXII, č. 41, s. 26.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo analyzovat obraz a stereotyp Romů, který vytvářel časopis Respekt v období 2009 – 2011. Pomocí kvalitativní obsahové analýzy jsem zkoumala texty týkající se romské menšiny. Zjišťovala jsem, jaké je tematické pokrytí romské agendy, jaká je četnost textů s romskou tematikou, jak Respekt informuje o násilných trestných činech páchaných na Romech a zda způsobem referování o romské menšině časopis odpovídá tomu, jak se sám deklaruje.

Nejčastěji se Romové v textech objevují v souvislosti s rasově motivovaným násilím a neonacismem. Výrazně zastoupena je dále sociální tematika. V menší míře je tematizováno umění, jehož motivem jsou Romové. Několik příspěvků se zabývá úspěšnými romskými osobnostmi a příklady pozitivního vztahů mezi Romy a Neromy. Nepříliš obsáhlou kategorií dále tvoří příspěvky o romských tradicích a historii.

Výrazná převaha textů s tematikou rasismu a extremismu může být částečně způsobena tím, že v analyzovaném období se odehrál žhářský útok ve Vítkově, který byl nejvýraznější akcí neonacistů za posledních několik let. Avšak i nezávisle na vítkovském útoku jsou témata rasismu a extremismu velmi frekventovaná.

Násilné trestné činy, jejichž obětí byli Romové, Respekt důsledně podává jako rasové útoky. O rasistickém násilí informuje z pozic výrazně liberálního smýšlení, které projevy extremismu zásadně odmítá. Útoky proti Romům považuje za rasově motivované i tehdy, kdy oběti nejsou zcela bezúhonné.

Výrazně zastoupena je dále sociální tematika. Respekt se soustředí především na vzdělávání romských dětí a na situaci v obcích, kde je problémové soužití Romů a Neromů, nebo kde vznikají romská ghetta. Romové jsou v tomto typu příspěvků podáváni jako sociálně vyloučení občané, kteří nemají přístup ke kvalitnímu vzdělání a bydlení a jsou obětí diskriminace většinové společnosti.

Naopak v kategorii pozitivních příkladů jsou Romové pojímáni jako sociální skupina, která je sice v problematické situaci, ale tato situace je řešena. Romští a neromští obyvatelé obcí spolupracují a aktivně řeší společné problémy. Tato pozitivní interpretace je však vždy dávana do kontrastu s místy, kde spolupráce nefunguje a kde jsou vztahy mezi českou a romskou společností problematické. Pozitivní přístupy jsou prezentovány v realitě česko-romského soužití jako výjimky.

V textech, které se týkají umění, jsou recenzována díla s romskou tematikou. Autoři pro své recenze vybírají převážně díla, která vycházejí ze současnosti a zabývají

se aktuálními problémy romské menšiny. Toto umění je podáváno jako určité poselství, které má většinovou společnost upozornit na problémy Romů.

V kategorii příspěvků o romské historii a tradicích jsou Romové prezentováni jako svébytné etnikum s bohatou historií a kulturními tradicemi. Objevuje se zde romantizující přístup k minulosti „šťastných“ kočovných Romů. Tento tradiční život romského etnika byl zničen, když většinová společnost zakázala kočovný život a násilně se snažila o asimilaci Romů. Romská menšina je tak i v této kategorii textů představována jako oběť většinové společnosti – v tomto případě oběť minulých režimů.

Počet příspěvků s romskou tematikou v čase zřetelně kolísá. Množství textů výrazně kulminuje v obdobích po rasově motivovaných útocích (ve Vítkově, v ostravské osadě Bedřiška) nebo v době neonacistických pochodů (nepokoje na Šluknovsku). V některých měsících je naopak počet textů s romskou tematikou nízký nebo i nulový.

V řadě textů, jejichž tématem je primárně romská menšina, Respekt vypovídá více o české společnosti než o Romech jako takových. Česká společnost je kritizována jako rasistická nebo rasismus tolerující a autoři textů se staví do pozice obránce romské menšiny.

V teoretické části práce jsem nastínila výsledky dosavadních výzkumů, které analyzovaly obraz Romů v médiích. Tyto práce se shodují v tom, že česká média ve většině případů informují o Romech ve spojitosti s negativními jevy a událostmi. Romové jsou v médiích spojováni s kriminálními aktivitami, jsou prezentováni jako příčina společenského neklidu. Má analýza potvrdila, že Respekt informuje o Romech především v souvislosti s negativními událostmi. Nejčastější tematikou, kterou spojuje s Romy je totiž rasismus a rasově motivované násilí. Respekt ovšem narozdíl od jiných médií toto násilí nedává do souvislosti s romskou kriminalitou. Příčiny naopak vidí v selhání celé české společnosti v přístupu k problematice menšin. Podle dosavadních výzkumů je v médiích malá pozornost věnována sociálním problémům romské menšiny a rasovému násilí. Z mé analýzy Respektu však vyplývá opačný závěr: sociální problémy a rasové násilí jsou naopak nejčastější témata spojovaná s romskou menšinou. Potvrdil se tedy předpoklad, že způsob, jakým Respekt píše o událostech spojených s problémy česko-romského soužití, představuje zvláštní případ mediálního diskurzu o Romech, odlišný od podoby převažující v jiných médiích. Respekt tak odpovídá tomu, jak se sám deklaruje: jako liberální kritické médium. List se pokouší o reflektování

častých stereotypů Romů. Přitom však do jisté míry vytváří stereotypy nové. Jde především o stereotyp Roma jako pasivní oběti. Tento způsob prezentace Romů se nejčastěji objevuje v textech s tematikou rasismu a sociální problematiky, tedy v tématech, která v souvislosti s romskou menšinou dominují.

Použitá literatura

- ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2004, 574 s. ISBN 80-7260-125-3.
- BALL-ROKEACH, Sandra J a Melvin L DEFLEUR. *Teorie masové komunikace*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, 363 s. ISBN 80-7184-099-8.
- BERGER, Peter Ludwig a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1999, 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, 391 s. ISBN 80-85947-67-6.
- DANIEL, Bartoloměj. *Dějiny Romů: vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, 197 s. ISBN 80-7067-395-8.
- DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom - cesty Romů, 1945-1990: změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995, 244 s. ISBN 80-7067-533-8.
- DAVIDOVÁ, Eva. *Romové a česká společnost: hledání domova, porozumění a vzájemného soužití*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, 89 s.
- DIJK, Teun Adrianus van. *Racism and the press*. 1st publ. London: Routledge, 1991, 276 s. ISBN 0-415-04733-1.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- GRULICH, Tomáš – HAIŠMAN, Tomáš: *Institucionální zájem o cikánské obyvatelstvo v Československu v letech 1945–58*. In: *Český lid*, r. 73. 1986, č. 2, s. 72–85.
- HAIŠMAN, Tomáš. *Romové v Československu v letech 1945 – 1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady*. In LISÁ, Helena. *Romové v České republice (1945-1998)*. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999, 558 s. ISBN 80-902260-7-8.
- HAIŠMAN, Tomáš a Vlasta MATĚJOVÁ. *Etnické procesy v pohraničí českých zemí po r. 1945 (společnost a kultura): sborník referátů přednesených na konferenci s mezinárodní účastí konané ve dnech 5. - 8. 1984 v Sobotíně, okr. Šumperk*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, 218 s.

- HALL, Stuart. *Representation: cultural representation and signifying practices*. Repr. London: Open University Press, 1997, 400 s. ISBN 0-7619-5432-5.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HOMOLÁČ, Jiří, Kamila KARHANOVÁ a Jiří NEKVAPIL. *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003, 183 s. ISBN 80-7239-137-2.
- HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 84 s. ISBN 80-7106-615-X.
- HOŘAVOVÁ, Barbora. *Nečitelní cizinci: jak se (ne)píše o cizincích v českém tisku*. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2003, 94 s. ISBN 80-239-1137-6.
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPOVÁ. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 207 s. ISBN 80-7178-697-7.
- KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8.
- KOMÁRKOVÁ, Růžena, Eva KAŠPAROVÁ a Alois SURYNEK. *Základy sociologického výzkumu*. [1. vyd.]. Praha: Management press, 2001, 160 s. ISBN 80-7261-038-4.
- Köpplová, Barbara. *Marketing a média: Ztracené iluze*. JIRÁK, Jan, Josef BERÁNEK a Silvie HEKERLOVÁ. *10 let v českých médiích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 142 s. ISBN 80-7178-925-9.
- KŘEN, Jan a Eva BROKLOVÁ. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998, 314 s. ISBN 80-7184-468-0.
- KŘÍŽKOVÁ, Martina. *Cizinci, naši a média: mediální analýzy*. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, 106 s. ISBN 80-239-8475-6.
- Larsen, Peter. 2002. *Media Contents: Textual Analysis of Fictional Media Content*. In JENSEN, Klaus. *A handbook of media and communication research: qualitative and quantitative methodologies*. New York: Routledge, 2011, 431 s. ISBN 978-0-415-60966-1.
- MANN, Arne. *Rómsky dejepis*. Bratislava : Kalligram, 2000. 54 s. ISBN 80-7149-316-3.
- MIČIENKA, Marek a Jan JIRÁK. *Základy mediální výchovy*. Praha: Portál, 2007, 295 s. ISBN 978-80-7367-315-4.

- MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 184 s. ISBN 80-7178-840-6.
- MORAVCOVÁ, Mirijam. Pozice české společnosti k „jiným“. Střet kulturní identity a kulturní plurality. In *Česká společnost a etnické skupiny: sborník k 65. narozeninám PhDr. Jiřího Kořalky, DrSc.* Praha: Institut základů vzdělanosti, 1996, 228 s.
- NAVRÁTIL, P. *Romové v naší společnosti*. Praha : Portál, 2003, 224 s. ISBN: 80-7178-741-8.
- NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 4., dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, 129 s. ISBN 80-7067-952-2.
- NEČAS, Ctibor. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 98 s. ISBN 978-80-244-1747-9.
- NEČAS, Ctibor. *Českoslovenští Romové v letech 1938 - 1945*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, 220 s. ISBN 80-210-0945-4.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina a Jan TÁBORSKÝ. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR, 2004, 183 s. ISBN 80-86621-07-3.
- PEKÁREK, Pavel. *Romové - reflexe problému: soubor textů k romské problematice*. vyd. 1. Praha: Sofis, 1997, 106 s. ISBN 80-902439-0-8.
- PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, S. 749 - 1626. ISBN 80-7184-310-5.
- PICKERING, Michael. *Stereotyping: the politics of representation*. 1st ed. New York: Palgrave, 2001, 246 s. ISBN 0-333-77210-5.
- PLACÁK, Petr. Národní tisková fronta. *Kritická příloha Revolver Revue*, 1995, č. 1, s. 136 – 142.
- POSPÍŠIL, F., ŠIMÁČEK, M., VOCHOCO VÁ, L. (eds.) Očernění. Etnické stereotypy v médiích. Praha: Člověk v tísní, společnost při ČT, o. p. s., 2003.
- REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 327 s. ISBN 80-7178-926-7.
- REIFOVÁ, Irena. Komunikační strategie Respektu. *S-Obzor*, 1993, č. 4, s. 59 – 61.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta. Mediální konstrukce reality – reprezentace druhých. In FORET, Martin, Marek LAPČÍK a Petr ORSÁG. *Média dnes: reflexe médií, mediality a mediálních obsahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 431 s. ISBN 978-80-244-2023-3.

SEKYT, Viktor. Romové. In ŠIŠKOVÁ, Tatiana. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 200 s. ISBN 80- 7178-648-9.

SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2004, 237 s. ISBN 80-210-3455-6.

SRB, Vladimír. *Romové v České republice 1991*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1993, s. 331-338.

SULITKA, Andrej. Vývoj a současný stav praktických řešení a kompetencí vrcholných orgánů státu po roku 1989. In *Romové v České republice*. Praha : Scioklub, 1999. 558 s. ISBN 80-902260-7-8.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 188 s. ISBN 80-7178-648-9.

ŠOTOLOVÁ, Eva. Příklad Romů do Evropy. In *Romové – reflexe problému*. Praha : Sofis, 1997. 106 s. ISBN 80- 902439-0-8.

ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Vyd. 4., V nakl. Karolinum 2., rozš. a upr. Praha: Karolinum, 2011, 130 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-246-1909-5.

TONCROVÁ, Marta a Lucie UHLÍKOVÁ. *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů: [sborník ze stejnojmenného semináře, konaného dne 23. října 2000 v Brně]*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, Brno, 2001, 123 s. ISBN 80-85010-34-8.

VOJTĚCHOVSKÁ, Martina, JIRÁK, Jan. České týdeníky dnes: Je důvod k radosti? *Přítomnost*. 2005, jaro, str. 49 – 51.

Internetové zdroje

GABAL, Ivan. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006*. [online]. Dostupné z WWW: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aA_K_CJ.pdf.

HOMOLÁČ, Jiří. *Protěžují novináři Romy? 2001*. [online]. Dostupné z WWW: http://ulug.ff.cuni.cz/projekty/mensiny/mlada_fronta_dnes.htm.

RAFAELOVÁ, Lenka, BERKOVÁ, Helena. *V Česku loni zesílily extremistické nálady, Romové v České republice.* 2010, Dostupné z WWW: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/23287>

Data Media Projektů z 2. A 3. Čtvrtletí roku 2011. Dostupné z WWW: http://www.median.cz/docs/MP_2011_4+1Q_zprava.pdf

Respekt nejdynamičtěji rostoucím časopisem. *Časopis Respekt, 2008* [online]. Dostupné z WWW: <http://respekt.ihned.cz/tiskove-zpravy/c1-36365410-respekt-nejdynamictěji-rostoucím-casopisem.html>

Martin M. Šimečka v čele Respektu. *Respekt, 2006.* [online]. Dostupný z WWW: <http://Respekt.iHNed.cz/tiskove-zpravy/c1-36328260-martin-m-simecka-v-cele-respektu>.

Nejvyšší správní soud rozhodl o rozpuštění Dělnické strany. Informační servis Ministerstva vnitra ČR. Dostupné z WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/nejvyssi-spravni-soud-rozhodl-o-rozpusteni-delnicke-strany.aspx>

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam analyzovaných textů (Tabulka)

Číslo Strana	Název	Žánr	Obsah	Autor	Proměnné
6/2009 Str. 24	Výletů už bylo dost	Článek	Agentura pro sociální začleňování, působení Stehlíkové a nástup Kocába na ministerstvo pro menšiny a lidská práva	Kateřina Čopjaková	Sociální problematika
9/2009 Str. 6	Zrušení dělnické strany v nedohlednu	Zpráva	Odložení verdiktu o rozpuštění DS	-	Dělnická strana
11/2009 Str. 4	Anketa: Je exekuce dávky v hmotné nouzi, jak se provádí na popud magistrátu v Chomutově, protiprávní?	Anketa	Názory odborníků	-	Sociální problematika Sociální dávky
11/2009 Str. 11	Sám Kocáb nestačí	Komentář	Ministr Kocáb v boji proti sociálnímu vyloučení Romů	Marek Švehla	Sociální problematika
11/2009 Str. 21	Taková neztracená válka	Článek	Nepřípravenost vlády na soud s DS. Důsledky vyhraného procesu pro neonacistickou scénu.	Kateřina Čopjaková	Dělnická strana Extremismus
12/2009 Str. 28	Namaluj si domov	Článek	Spolupráce sdružení Český západ, radnice Dobré Vody a tamních Romů na zkrášlení prostředí.	Tomáš Brolík	Pozitivní příklad
12/2009 Str. 58	Milující máma na zabití	Recenze	Film na motiv příběhu romské matky, jíž byly odebrány děti	Jan Gregor	Rodina Film Kultura
13/2009	Anketa: Jak	Anketa	-	-	Extremismus

Str. 4	byste se zachoval, pokud byste zjistil, že člen vašeho učitelského sboru je příslušníkem extremistické strany?				Školství
13/2009 Str. 14	Učitel jako politický extremistista	Komentář	Extremistické názory mezi učiteli a jejich vliv na výuku.	Petr Albrecht	Extremismus Školství
13/2009 Str. 26	Hlavně, že jsme spolu	Článek	Situace rodin Marie Pužové, o níž byl natočen film El Paso	Kateřina Čopjaková	Rodina Film Kultura
14/2009 Str. 23 - 25	Zkusíme to jinak	Reportáž	Program znojemské radnice na větší začlenění tamních Romů.	Jan Brabec	Pozitivní příklad
16/2009 Str. 9	Školy proti Romům	Zpráva	Podle průzkumu GAC a Člověka v tísní mají romské děti poloviční šanci dokončit ZŠ	-	Sociální problematika Vzdělávání Romů
17/2009 Str. 3	Jak se bránit bodnutí	Editorial	Extremismus v české společnosti	Erik Tabery	Extremismus
17/2009 Str. 7	Romové do Kanady	Zpráva	Čeští Romové žádají o azyl v Kanadě	-	Sociální problematika Emigrace Romů do Kanady
17/2009 Str. 28 - 29	Nazi? Ne, danke	Článek	Společný postup Čechů a Němců proti pravicovým radikálům	Bára Procházková	Rasismus Extremismus
17/2009 Str. 41	Bílí muži proti romským klukům	Článek	Aféra policejní šikany a týrání romských chlapců na Slovensku.	Martin M. Šimečka	Rasismus Slovensko
18/2009 Str. 8	Klaus se zastal napadené romské rodiny	Zpráva	Zasazení prezidenta o přerušení trestu otce popáleného dítěte	-	Rasismus Kauza Vítkov
18/2009 Str. 10	Další vražda Roma v Maďarsku	Zpráva	Rasisticky motivovaná vražda Roma	-	Rasismus
18/2009 Str. 12	Na šikmé ploše	Komentář	Extremismus v ČR	Petr Třešňák	Rasismus
18/2009	Nerv proti náckům	Rozhovor	Rozhovor s Michaelem	Tomáš Sachr	Extremismus

			Kocábem o extremismu		
18/2009 Str. 20	Proč jsou tak úspěšní	Článek	Čeští neonacisté	Kateřina Čopjaková	Extremismus Rasismus
18/2009 Str. 65	Vzkaz v zápalné lahvi	Črta	Útok ve Vítkově. Český rasismus.	Jan Balabán	Rasismus
19/2009 Str. 6	Vláda nekoupí vepřín v Letech	Zpráva/Despekt	Vláda oznámila, že nekoupí vepřín v Letech, který je na místě bývalého sběrného tábora z 2. světové války	-	Romská historie Holocaust
20/2009 Str. 6	Anketa: Jak mají média informovat o neonacistech a jejich názorech?	Anketa	-	-	Extremismus
20/2009 Str. 6	Řápková proti Romům	Zpráva/Despekt	Chomutovská primátorka Řápková svým postojem podpořila neonacisty, když napadli poklidnou romskou demonstraci proti rasismu.	-	Rasismus Politika
20/2009 Str. 14	Na slovíčko s nácky	Článek	Způsob informování žurnalistů o extremistech	Petr Třešňák	Extremismus
21/2009 Str. 24	O čem mluvit s nácky	Článek	Způsob informování žurnalistů o extremistech	Kateřina Čopjaková	Extremismus
22/2009 Str. 8	Rasistický klip národní strany	Zpráva	Rasistický předvolební klip, který slibuje „konečné řešení cikánské otázky“.	-	Rasismus Extremismus
22/2009 Str. 65	Slušný barák	Črta	Ironický popis „slušného domu“ bez starých lidí, Romů a veškerého „nepořádku“.	Jan Balabán	Rasismus
23/2009 Str. 9	Další žhářský útok na Romy ve Zdibech	Zpráva	Žhářský útok na dům romské rodiny	-	Rasismus
24/2009 Str. 22	Nejistá sázka	Článek	Možná kandidatura Řápkové do PS	Silvie Lauder	Sociální problematika
25/2009	Maďarská	Článek	Úspěch	Ivana	Rasismus

Str. 30 - 31	noční můra		maďarských extremistů ve volbách do Evropského parlamentu. Jejich kampaň proti Romům. Rasismus mezi policisty.	Kottasová	Extremismus Maďarsko
29/2009 Str. 14	Nás se to netýká	Komentář	Neúspěch policie v pátrání po žhářích z Vítkova	Jaroslav Spurný	Rasismus
29/2009 Str. 22	Čistí jako lilium	Reportáž	Nálada mezi obyvateli Vítkova	Kateřina Čopjaková	Rasismus
30/2009 Str. 6	Anketa: Co by měla česká vláda dělat pro to, aby Kanada zrušila víza pro české občany?	Anketa	Kanadská víza	-	Sociální problematika Emigrace do Kanady
30/2009 Str. 15	Začalo to Janovem	Rozhovor	Emigrace českých Romů do Kanady (Rozhovor s náměstkem ministra pro lidská práva Walekem)	Kateřina Čopjaková	Sociální problematika Emigrace Romů do Kanady
31/2009 Str. 65	Jebem ti Boha	Črta	Společnost je tolerantní k rasismu, zatímco jiné formy zločinu toleruje.	Jan Balabán	Rasismus
32/2009 Str. 9	Třes z romských kočovníků	Zpráva	Pobyt rumunských kočovníků v Čechách.	-	Romská kultura Tradice
33/2009 Str. 3	Kočovníci a nová média	Editorial	Informování médií o rumunských kočovnicích v Česku	Marek Švehla	Romská kultura Tradice
33/2009 Str. 8	Natálce je lépe	Zpráva	Stav popálené holčičky	-	Rasismus
33/2009 Str. 21	Poprask na vsi	Článek	Pobyt rumunských kočovníků v Čechách.	Kateřina Čopjaková	Romská kultura Tradice
34/2009 Str. 6	Čisté svědomí pana Horvátha	Zpráva/Respekt	Bezdomovec odevzdal policii nalezených 50 tisíc korun	-	Pozitivní příklad
34/2009 Str. 8	Žháři dopadeni	Zpráva	Dopadení útočníků z Vítkova	-	Rasismus
35/2009 Str. 3	Hořící Morava	Editorial	Žhářský útok ve Vítkově	Erik Tabery	Rasismus
35/2009 Str. 22	Takoví hodní zabijáci	Reportáž	Situace v místech, odkud pochází	Kateřina Čopjaková	Rasismus Extremismus

			vítkovští žháři		
36/2009 Str. 9	Připomínka romského holocaustu	Zpráva	Uctění obětí holocaustu na místě bývalého koncentračního tábora v Hodoníně	-	Romská historie Holocaust
38/2009 Str. 26 - 28	My si tě najdem, ty svině	Článek	Čeští neonacisté	Kateřina Čopjaková Bára Procházková	Rasismus Extremismus
39/2009 Str. 8	Zákaz dělnické strany	Zpráva	Nový návrh na zákaz DS	-	Extremismus DS
45/2009 Str. 14	Černobílý test	Komentář	Testy, na základě kterých jsou romské děti posílány do zvláštních škol	Marek Švehla	Sociální problematika Vzdělávání Romů
45/2009 Str. 40 - 46	Děti na odpis	Reportáž	Odsouzení romských dětí do zvláštních a „cikánských“ škol	Michal Komárek	Sociální problematika Vzdělávání Romů
47/2009 Str. 22 - 23	Bílá spravedlnost	Článek	Český neonacismus	Kateřina Čopjaková	Extremismus
49/2009 Str. 8	Omluva Romkám	Zpráva	Omluva vlády romským ženám za sterilizaci bez jejich souhlasu.	-	Sociální problematika Nezákonné sterilizace
50/2009 Str. 9	Natálka je doma	Zpráva	Stav popálené holčičky	-	Rasismus
50/2009 Str. 66 - 68	Zapojte se!	Článek	Situace Romů před rokem 1989	Karolína Ryvolová	Romská historie
51/2009 Str. 8	Romové se vrací z Kanady	Zpráva	Návrat Romů z Kanady poté, co jim nebyl udělen azyl	-	Sociální záležitost Emigrace
3/2010 Str. 6	Anketa: Obviní rozsudek o Dělnické straně zdejší extremistickou scénu?	Anketa	-	-	Extremismus DS
3/2010 Str. 8	Tažení proti krajní pravici	Zpráva	Zatýkání pravicových extremistů	-	Extremismus
6/2010 Str. 38- 41	Jsem Kokos	Rozhovor	Zkušenost Romky s životem v Čechách, cestováním, homosexualitou	Ondřej Nezbeda	Pozitivní příklad Romství
7/2010	Žháři	Zpráva	Obžaloba žhářů	-	Rasismus

Str. 9	z Vítkova obžalování z vraždy		z Vítkova		
7/2010 Str. 24 - 26	Podporuj svého zrádce	Článek	„Převýchova“ neonacistů	Anneke Hudalla	Extremismus
8/2010 Str. 8	Konec dělnické strany	Zpráva	Rozpuštění DS	-	Extremismus DS
8/2010 Str. 38 - 41	Rozsudek jako stigma	Rozhovor	Rozhodování o rozsudku nad DS	David Macháček	Extremismus DS
12/2010 Str. 6	Anketa: Co by se mělo udělat, aby se zabránilo dalším násilným útokům proti Romům?	Anketa	-	-	Rasismus
12/2010 Str. 8	Další žhářský útok na Romy	Zpráva	Žhářský útok na Romy v Bedřišce	-	Rasismus
12/2010 Str. 14	Po Natálce Bedřiška	Komentář	Žhářský útok na Romy v Bedřišce	Jaroslav Spurný	Rasismus
13/2010 Str. 28 - 29	Od Bedřišky z Lianě a zase zpět	Reportáž	Situace v Bedřišce po žhářském útoku	Jan Brabec	Rasismus
16/2010 Str. 32	Maďarsko v bodě nula	Reportáž	Napjatá situace v Maďarsku před volbami. Rasové násilí na Romech. Bída maďarských Romů. Úspěch extremistické strany Jobbik.	Parvati Stránská	Rasismus Extremismus Maďarsko
20/2010 Str. 8	Soud se žháří z Vítkova	Zpráva	Začátek procesu se žháří	-	Rasismus
23/2010 Str. 9	Rozpuštění Dělnické strany potvrzeno	Zpráva	Potvrzení rozpuštění DS	-	Extremismus DS
38/2010 Str. 8	Kauza Vítkov spěje k závěru	Zpráva	Soud se žháří z Vítkova	-	Rasismus
38/2010 Str. 78	Kočovní Evropané	Esej	Zákaz kočování ve Francii	André Glucksmann	Sociální záležitost Politika
40/2010 Str. 8	Holešov odsouvá Romy	Zpráva	Stěhování romských obyvatel v Holešově do bytů na okraji města	-	Sociální záležitost Bydlení
41/2010 Str. 8	Žháří z Vítkova před soudem	Zpráva	Soud se žháří z Vítkova	-	Rasismus

41/2010 Str. 26	Lety z očí	Komentář	Velkovýkrma prasat na místě bývalého koncentračního tábora v Letech	Jindřich Šídlo	Romská historie Holocaust
43/2010 Str. 6	Ostravská ODS odmítla podpořit Janáčkovou	Zpráva/Respekt	Ostravská ODS se postavila proti předsedovi Nečasovi, který doporučil voličům, aby v senátních volbách podpořili Janáčkovou, která proslula výroky proti Romům.	-	Rasismus Politika
43/2010 Str. 8	Žháři z Vítkova dostali výjimečné tresty	Zpráva	Rozsudek nad žháři z Vítkova	-	Rasismus
43/2010 Str. 17	Vítkov, 86 let	Komentář	Dobrá práce policie a soudu ve vítkovské kauze	Marek Švehla	Rasismus Extremismus
43/2010 Str. 48 - 53	Lekce Vítkov	Reportáž	Soudní proces se žháři. Situace napadené rodiny. Žháři.	Kateřina Čopjaková	Rasismus
44/2010 Str. 7	Paralizovaná, ale ne mrtvá	Rozhovor	Rozhovor s šéfkou sdružení In IUSTITIA Klárou Kalibovou o pomoci obětem rasismu	Silvie Lauder	Rasismus
45/2010 Str. 9	BIS: neonacisté „ustrnuli v pasivitě“	Zpráva	Pasivní neonacistická scéna.	-	Extremismus
47/2010 Str. 8	Dělnická strana u soudu	Zpráva	Rozsudky pro členy zrušené dělnické strany	-	Extremismus
47/2010 Str. 8	Tresty za hanobení menšin	Zpráva	Tresty za neonacismus pro šest členů zrušené Dělnické strany.	-	Extremismus
50/2010 Str. 8	Za žhářství dostali podmínku	Zpráva	Podmínka pro žháře	-	Rasismus
51 – 52/2010 Str. 30	Tresty pro extremisty	Zpráva	Shrnutí vítkovské kauzy	-	Rasismus Extremismus
8/2011 Str. 8	Zmocněnkyně pro lidská práva	Zpráva	Jmenování nové zmocněnkyně pro lidská práva Moniky	-	Sociální problematika

			Šimůnkové		
9/2011 Str. 9	Památník pro Romy místo konferenčního centra	Zpráva	Vznik památníku na místě bývalého sběrného tábora v Hodoníně	-	Romská historie Holocaust
10/2011 Str. 15	O zlých Vietnamcích	Komentář	Zdůrazňování národnosti příslušníků menšin při informování médií o trestných činech.	Petr Třešňák	Rasismus
11/2011 Str. 9	Do Nového Bydžova míří neonacisté	Zpráva	Neonacistická demonstrace v Novém Bydžově	-	Extremismus
12/2011 Str. 6	Nevýrazná zmocněnkyně	Zpráva/Despekt	Zmocněnkyně pro lidská práva Šimůnková nevystupuje dostatečně aktivně proti neonacistickým shromážděním.	-	Rasismus Extremismus Politika
12/2011 Str. 9	Žhář dostal menší trest	Zpráva	Snížení trestu vítkovskému žhář	-	Rasismus
12/2011 Str. 15	Rozum a Bydžov	Komentář	Nové aktivity členů rozpuštěné Dělnické strany	Petr Třešňák	Extremismus
14/2011 Str. 67	Kůň v kapse na slepici	Recenze	Divadelní hra „Kůň v kapse na slepici“ Jiřího Honzíka	Karolína Ryvolová	Divadlo Kultura
15/2011 Str. 8	Dělnická strana bez trestů	Zpráva	Členům bývalé Dělnické strany byly zrušeny rozsudky	-	Extremismus
16 – 17/2011 Str.	Řádně nahlášená hloupost	Komentář	Neonacistické demonstrace	Petr Třešňák	Extremismus
19/2011 Str. 6	Brno proti neonacismu	Zpráva/Respekt	Demonstrace proti neonacistům	-	Extremismus
20/2011 Str. 30 - 31	Děti z kontejneru	Článek	Situace romských rodin, které byly vystěhovány ze Vsetína	Hana Čápková	Sociální problematika Bydlení
20/2011 Str. 79	Nebojme se nechat dojmout	Komentář	Neonacismus	Karolína Ryvolová	Extremismus
29/2011 Str. 8	Na Kolínsku zaútočili žhář	Zpráva	Žhářský útok na romskou rodinu	-	Rasismus
29/2011 Str. 66	Kluk mezi dvěma světy	Recenze	Film „Cigán“ Martina Šulíka	Jan Gregor	Film Kultura
31/2011 Str. 6	Srážka platu za neonacismus	Zpráva/Despekt	Snížení platu jako trest za rasismus policisty	-	Rasismus

32/2011 Str. 56	Návrat k Cikánům	Recenze	„Cikáni“ – kniha fotografií Josefa Koudelky	Jan H. Vitvar	Fotografie Kultura
34/2011 Str. 6	Paroubek se zastal Romů	Zpráva/Respekt	Paroubek upozornil na zhoršující se situaci romských rodin	-	Sociální problematika
34/2011 Str. 36 - 38	Mačety mezi dvěma světy	Reportáž	Napjaté vztahy mezi romskými a neromskými obyvateli v Novém Boru	Ivana Svobodová	Rasismus Extremismus
35/2011 str. 8	Napětí na Šluknovsku	Zpráva	Obavy z dalších rasových útoků na Šluknovsku.	-	Extremismus Šluknovsko
35/2011 str. 13 - 14	Hořící Šluknov	Komentář	Napětí na Šluknovsku. Panika zakrývá podstatu problému. Kritika politiků a médií.	Petr Třešňák	Šluknovsko Rasismus Sociální problémy
35/2011 str. 31 - 34	Města, kde zakázali sedět	Článek	Obecní vyhlášky zakazující sedět na ulici	Petr Třešňák	Sociální problematika Obce
35/2011 str. 35	V rukou to mají starostové	Rozhovor	Rozhovor s ředitelem vládní agentury pro sociální začleňování Šimáčkem o napjatá situaci mezi Romy a Neromy	Hana Čápková	Sociální problematika Sociální napětí
36/2011 Str. 3	Když se volá lynč	Editorial	Neobhajtelnost agresivních protiromských tažení na severu Čech.	Erik Tabery	Rasismus
36/2011 Str. 35 - 38	Úkol pro premiéra	Reportáž	Rasistická atmosféra ve městech na severu Čech. Shrnutí vládních snah řešit romskou problematiku za posledních 20. let. Současná situace.	Ivana Svobodová Adam Šůra	Rasismus Sociální problematika Šluknovsko
37/2011 Str. 9	Napětí na Šluknovsku	Zpráva	Konflikty na Šluknovsku.	-	Extremismus Šluknovsko
38 – 39/2011 Str. 6	Tisíce za ubytovnu	Zpráva/Despekt	Varnsdorfská radnice vybírá za bydlení od Romů velmi vysoké	-	Sociální problematika Bydlení

			nájmy		
38 – 39/2011 Str. 9	Napětí na Šluknovsku trvá	Zpráva	Extremismus na Šluknovsku.	-	Extremismus Šluknovsko
38 – 39/2011 Str. 40 - 42	Dívka, která chtěla oživit Hitlera	Článek	Žena, která měla na protiromské demonstraci tričko s nápisem vyzývajícím ke genocidě.	Adam Šůra	Extremismus
40/2011 Str. 11	Bulharsko a Romové	Zpráva	Protiromské nepokoje v Bulharsku	-	Rasismus
40/2011 Str. 75	Šimůnkové noční můra	Recenze	Divadelní představení na námět prezentace výsledků českého předsednictví Dekády romské inkluze	Karolína Ryvolová	Divadlo Kultura
40/2011 Str. 86	Hokejisté a Romové	Esej	Srovnání ochotné solidarity Čechů s hokejisty, kteří se stali oběťmi leteckého neštěstí v Rusku, a odmítání solidarity s „nepřízpůsobivými občany“.	Petr Kratochvíl	Rasismus
41/2011 Str. 78	A pak nemám být rasista	Esej	Rasismus ve společnosti	Jan Ruml	Rasismus
42/2011 Str. 8	Sjednocení Romové	Zpráva	Plán nového sdružení romských organizací	-	Romská kultura
43/2011 Str. 44 - 45	Pane řediteli, můžete mi půjčit?	Článek	Nezákonné praktiky ředitele zvláštní školy v Moravském Berouně	Kateřina Čopjaková	Sociální problematika Romské vzdělávání
46/2011 Str. 8	Únik dat o romských žácích	Zpráva	Na web ministerstva školství unikl seznam romských žáků, kteří dostali stipendium	-	Sociální problematika Romské vzdělávání
46/2011 Str. 87	Obnovte magerdo!	Esej	Romská „nepřízpůsobivost“	Jana Hejkrliková	Sociální problematika
47/2011 Str. 28 - 29	Restart v Obrnicích	Článek	Práce starostky Obrnic, kde je početná romská komunita.	Hana Čápková	Pozitivní příklad
51 – 52/2011	Šluknovská bouře	Zpráva	Shrnutí nepokojů ve Šluknovském	-	Rasismus Extremismus

Str. 33			výběžku.		Šluknovsko
---------	--	--	----------	--	------------